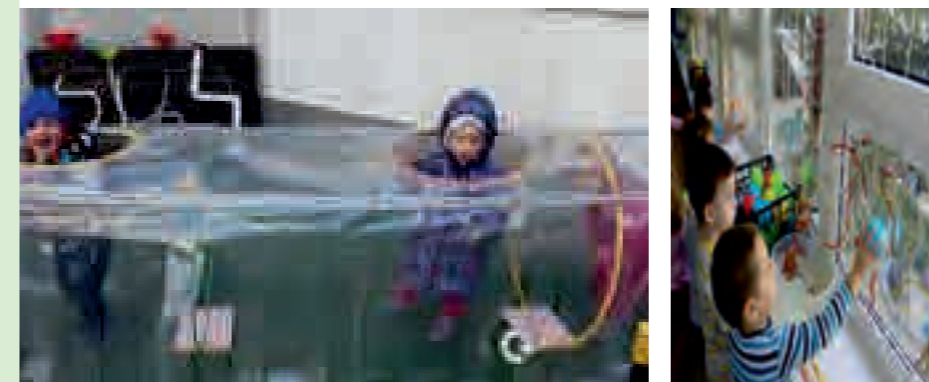

Простор у складу
са Основама
програма ПВО
«Године узлета»

Водич за уређење простора у дечјем вртићу

Драгана Павловић Бренеселовић
Живка Крњаја
Сандра Бацковић

Драгана Павловић Бренеселовић
Живка Крњаја
Сандра Бацковић

ВОДИЧ
ЗА УРЕЂЕЊЕ ПРОСТОРА
У ДЕЧЈЕМ ВРТИЋУ

Простор у складу са Основама
програма ПВО „Године узлета”

ВОДИЧ ЗА УРЕЂЕЊЕ ПРОСТОРА У ДЕЧЈЕМ ВРТИЋУ

Простор у складу са
Основама програма ПВО „Године узлета”

Аутори:

Драгана Павловић Бренеселовић
Живка Крњаја
Сандра Бацковић

Издвач:

Министарство просвете, науке и технолошког развоја

Уредници едиције „Линије лета”

Живка Крњаја
Драгана Павловић Бренеселовић

Рецензенти:

проф. др Јасмина Клеменовић
Љињана Драгутиновић, мастер васпитач

Дизајн и прелом:

Пекограф д.о.о. Земун

Лектура и коректура:

Пекограф д.о.о. Земун

Штампа:

Пекограф д.о.о. Земун

Тираж:

10 600

ISBN-978-86-7452-081-9

Подршка деци и њиховим породицама током раног детињства у оквиру система институционалног предшколског васпитања и образовања, један је од стратешких приоритета Министарства просвете, науке и технолошког развоја. Оно чему тежимо је развој система у складу са потребама деце и породице. Развоју деце предшколског узраста, допринеће и реализација мера и активности из Стратегије развоја образовања и васпитања у Републици Србији до 2030. године и Акционог плана.

Важан реформски импулс у делатности предшколског васпитања и образовања представља доношење нове програмске концепције „Године узлета” (Правилник о основама програма предшколског васпитања и образовања). Тај Правилник је урађен на основу пажљиво осмишљених механизма стручне подршке установама, што представља значајну новину и искорак у предшколском васпитању и образовању.

Кроз пројекат Министарства просвете, науке и технолошког развоја „Инклузивно предшколско васпитање и образовање”, који се реализује средствима из зајма Међународне банке за обнову и развој, у сарадњи са Институтом за педагогију и андрагогију Филозофског факултета Универзитета у Београду и УНИЦЕФ-ом креиран је и реализује се Програм подршке увођењу нове програмске концепције.

Програмом подршке обезбеђује се реализација обука - непосредно и онлајн, менторска подршка установама, подршка кроз моделе хоризонталног учења запослених у предшколским установама, као и припрема стручних материјала за имплементацију нових Основа програма предшколског васпитања и образовања.

Овај Приручник припада серијалу приручника и водича под заједничким називом „Линије лета”, а који су припремљени на Институту за педагогију и андрагогију.

Серијал обухвата и:

- Водич за менторе - Менторска подршка предшколским установама у примени Основа програма предшколског васпитања и образовања - „Године узлета”;
- Водич за уређење простора у дечјем вртићу;
- Водич за развијање интегрисаног приступа учењу кроз теме/пројекте;
- Приручник о специфичностима стратегија васпитача у развијању програма у складу са узрастом деце.

Уверени смо да ће овај Приручник, као и други водичи из серијала „Линије лета”, темељним приступом и конкретизацијом централних тема развијања програма васпитно-образовног рада са децом, представљати важан стручни ослонац за запослене у предшколским установама.

ПРВИ ПОТПРЕДСЕДНИК ВЛАДЕ И МИНИСТАР

Бранко Ружић

Водич за уређење простора у дечјем вртићу настао је на Институту за педагогију и андрагогију Филозофског факултета Универзитета у Београду у оквиру пројекта „Инклузивно предшколско васпитање и образовање” који реализује Министарство просвете, науке и технолошког развоја Србије у сарадњи са Институтом за педагогију и андрагогију и УНИЦЕФ и уз подршку Светске банке.

Водич припада серијалу приручника „Линије лета”¹ који су припремљени на Институту за педагогију и андрагогију са циљем подршке примени Основа програма предшколског васпитања и образовања „Године узлета”.

Серијал „Линије лета” обухвата:

Водич за уређење простора у дечјем вртићу

Водич за развијање теме/пројекта са децом

Приручник за документовање

Водич за менторе - Менторска подршка предшколским установама у примени Основа програма предшколског васпитања и образовања „Године узлета”

Приручник о специфичностима стратегија васпитача у развијању програма у складу са узрастом деце

¹ Делез и Гатари називају „линијама лета” (*Lines of flight*) оно што се отвара као могућност. „Линије лета” су позитивна сила или енергија која у постојећем отвара другачији приступ и нове могућности за трансформацију устаљених навика и норми и испробавање другачијих начина поступања (Taguchi, 2010; 38). Истовремено, оне су путање које помажу да лет не крене насумично у било ком и у свим могућим правцима, чиме се ствара хаос, већ обезбеђују основу за стабилност односно фокус.

Садржај

Предговор	7
Зашто је простор важан	9
Зашто треба да мењамо простор: простор у складу са програмом „Године узлета”	12
Како структурирати простор собе у вртићу: просторне целине	20
Врсте просторних целина	31
Како уредити заједничке просторе	58
Чиме опремити простор	73
Како градити инспиративни простор вртића	83
Литература	92

Предговор

Можда се питате зашто ви као васпитач треба да се толико бавите уређењем простора, чини вам се да вам то одузима сувише времена и енергије, у траженим променама простора осећате несигурност и губитак контроле?

Ако желите да простор буде ваш савезник, да деца посвећено и предано учествују у ситуацијама игре и истраживања, да родитељи буду пријатно изненађени шта све може и ради његово дете у вртићу, да умете стручно да аргументујете зашто сте тако уредили простор и откуд толико неструктурираног материјала, онда морате разумети које функције простор има, како се простором подупире слика о детету из Основа програма и његова добробит, како се простор уређује тако да подупире делање детета кроз заједничко учешће у игри и истраживању. Читање овог приручника може вам у томе помоћи.

Простор вртића није датост по себи у коју ми „уносимо“ програм рада са децом, већ је простор саставни део програма - он треба да одражава концепцијска полазишта програма, да подупире реализацију циљева програма и омогућава развијање реалног програма у складу са концепцијом програма. Због тога питање организације и осмишљавања простора, као физичке средине програма, није „још један додатни задатак“ пред васпитачима, већ је конститутивни део њихове стручности и праксе деловања. Водич је намењен практичарима - васпитачима², стручним сарадницима и сарадницима у предшколским установама, као и директорима и руководиоцима, саветницима и учесницима у иницијалном образовању и стручном усавршавању васпитача и стручних сарадника. Настао је у намери да се практичарима приближи разумевање функције и карактеристика физичке средине у складу са концепцијом Основа програма „Године узлета“ и дају смернице за обликовање и развијање физичке средине као контекста развијања реалног програма.

Са намером да овим приручником продубимо увиде о простору, значењу, значају и улози у односу на квалитет живота и учења у вртићу, надамо се да ће приручник бити ослонац и инспирација за покретање промена у вашој пракси кроз рефлексивни процес трансформације простора и вашег односа према њему.

Не заборавите, питање уређења простора није организационо-техничко већ програмско питање, нераздвојиво од питања интегрисаног приступа учењу, педагошког документовања и стратегија васпитача у развијању програма. Зато вам у уређењу простора од велике помоћи могу бити и други приручници из ове серије који се управо баве овим темама.

Све фотографије коришћене у овом приручнику настале су у вртићима у Србији током пројеката „Пилотирање нових Основа програма „Године узлета“, пројекта „СУПЕР - Подршка развоју ПВО у Србији“ и у процесу имплементације нових основа програма у оквиру пројекта „Инклузивно предшколско васпитање и образовање“.

² Термин „васпитач“ се односи на васпитаче, медицинске сестре-васпитаче и дефектологе-васпитаче

За велики допринос у примерима уређења простора које смо користили у овом приручнику захваљујемо се васпитачима, стручним сарадницима и директорима: из вртића Земунски бисер, „Др Сима Милошевић” (Земун) и вртића Младост, „Моје детињство” (Чачак) као и из предшколских установа „Радосно детињство” (Нови Сад), „Плави чуперак” (Тител) и „Галеб” (Петровац на Млави).

За драгоцене примере фотографија захваљујемо се и менторима на пројекту и запосленима у предшколским установама:

„Бамби”, Лозница
„Бајка”, Књажевац
„Др Сима Милошевић”, Земун
„Весело детињство”, Рашка
„Влада Обрадовић Камени”, Пећинци
„Врачар”, Београд
„Дуга”, Аранђеловац
„Јелица Станивуковић Шиља”, Шид
„Ласта”, Голубац
„Каја”, Љиг
„Колибри”, Бач
„Маслчак”, Сјеница

„Младост”, Црна Трава
„Моје детињство”, Чачак
„Наша радост”, Лучани
„Пахуљица”, Брус
„Петар Пан”, Мали Иђош
„Пчелица”, Ниш
„Пчелица”, Сремска Митровица
„Полетарац”, Барајево
„Полетарац”, Стара Пазова
„Радост”, Чачак
„Црвенкапа”, Мали Зворник
„Чукарица”, Београд

Зашто је простор важан

Шта чини простор вртића

Простор дечјег вртића обухвата просторе радних соба, заједничке просторе унутар зграде вртића (ходнике и холове, сале и вишенаменске просторе, трпезарије) и спољашње просторе (терасе, атријуме, двориште вртића). Сви ови простори чине физичку средину вртића.

Простор је „трећи васпитач“

У теорији и пракси предшколског васпитања и образовања традиционално се препознаје и истиче значај простора односно физичке средине вртића. Још је Фридрих Фребел, самим називом „киндергарден“ (дечји врт), подвукао овај значај кроз симболику саме речи „врт“, као нечег култивисаног и истовремено живог, стално мењајућег и израстајућег. Он је истицао да се кроз уређење физичке средине инспирише и усмерава понашање деце и тиме вртић постаје „рај за дечју игру и учење“.

Знати како да уредиш инспиративно и лепо окружење за децу је умење васпитача подједнако важно као знати да изабереш праве књиге за децу (М. Монтесори)

У новије време популарна је синтагма „простор као трећи васпитач“, потекла од Лориса Малагуџија, креатора педагогије Ређо Емилија, назване по једној регији у Италији. Овом синтагмом се истиче да је простор, уз васпитача и саму децу, покретач и инспирација дечјег учења и развоја. Добро организован простор подразумева такву структуру, материјале и средства којима се деца укључују у смислене и аутентичне изборе, решавање проблема, откривање и преиспитивање. Кроз игру у простору који је опремљен инспиративним материјалима, педагошки организован и којим се подстичу квалитетне интеракције, деца на себи својствен

начин развијају идеје, испробавају их, уче једни од других, експериментишу, испољавају своје мисли и осећања, истражују околину, праве стратегије и креирају нове путеве. Простор истовремено омогућава деци да га трансформишу, градећи смисао у ономе што уче³. Ређо приступ се заснива на уверењу да средина за учење има кључну улогу и да намера (планирање и акција) од стране васпитача у обликовању простора и селекцији и организацији материјала утиче значајно на ниво дечијег учешћа и учења⁴.

Шта нам простор поручује

Зашто је простор, начин његовог организовања и уређења, толико важан? Физичко окружење је нешто са чиме се неко ко уђе у вртић прво сусреће. Оно на очигледан начин одражава вредности, уверења и тежње које стоје у основи живота који се одвија у датом простору. Простор опредмећује (физички оживљава) наше схватање детета и природе његовог учења и развоја. Физички простор добија своје значење кроз успостављене обрасце интеракција, правила и норме понашања и структуре активности и начине учешћа које промовише.

³ Edwards et al, 2012

⁴ Ibid.

Карактеристике и услове у односу на величину објекта вртића, организацију унутрашњих простора, опремање намештајем и дидактичким средствима прецизније дефинише *Правилник о ближим условима за оснивање, почетак рада и обављање делатности предшколског васпитања и образовања* (2019).

Простор на конкретан, видљив и опипљив начин даје поруку шта нам је стварно важно и чему тежимо. Својим начином организације (распоредом намештаја, понудом и распоредом опреме и материјала) он одређује шта се у датом простору може, шта се очекује и подстиче, шта је пожељно, а шта недозвољено и тиме ставља и дете и одраслог у одређени положај којим се обликује њихов начин учешћа кроз односе и делање. Простор утиче на то како се осећамо, шаље поруку шта да радимо и обликује шта учимо. То је зато што сваки простор има своје физичко, социјално и симболичко значење и ова значења су узајамно повезана и зависна.

Физичке карактеристике простора су оно што је конкретно присутно, директно видљиво и опипљиво у простору. То је питање архитектонског изгледа зграде вртића (величине, положаја, улаза, отворених и затворених простора), ентеријера који подразумева структуру унутрашњег простора (собе, ходници и холови, вишенаменски простор) и опремљеност простора - сам намештај и дидактичка средства.

Социјално значење простора је питање које начине учешћа, са киме, када и како простор омогућава. Да ли се уређењем простора подржава и промовише повезивање, заједничко учешће и заједништво деце и одраслих или узрасна и социјална сегрегација деце? Да ли се промовише и омогућава иницијатива и допринос деце, истраживање и креативност или пасивни положај деце у ситуацијама подучавања? Да ли и како простор шаље поруку о добродошлицы породице и њеном припадању вртићу? Да ли се организацијом простора промовише професионална изолованост васпитача или подржава развој заједнице учења?

Својим симболичким значењем простор обликује наш идентитет и положај и даје и деци и васпитачу поруку ко сам ја, које је моје место овде, шта могу и шта се од мене очекује, шта је пожељно да будем у односу на друге и на себе. Да ли се у овом простору деца осећају сигурно и добродошло, како знају да ту припадају, да ли је простор инспиративан за њихову игру и истраживање или се простором прави јасна подела на игру и учење, да ли су им материјали доступни и имају ли слободу да их користе на начин који је за њих смислен, могу да мењају простор и да га надограђују или неко други одређује шта могу и треба да раде?

Значења које простор са собом носи је тема која захтева пажњу, анализу, промишљање и заједничко деловање. Због тога питање организације и уређења простора не може да буде препуштено неком другом, већ је саставни део стручног рада васпитача. Истовремено, то није питање које може да реши сам васпитач. Оно подразумева заједничко разумевање и ангажовање свих других практичара у вртићу (директора, стручне службе, техничке службе, санитарне и службе одржавања) и дугорочно, заједнички рад и усаглашавање са другим струкама - архитектама, произвођачима намештаја, опреме и дидактичких средстава, санитарним инспекторима, службама заштите и безбедности.

„Шта фали, баш је функционално и квалитетно“

Уколико смо при уређењу простора усмерени само на физичке карактеристике, без сагледавања које социјално и симболичко значење одређено физичко решење носи, западамо у опасност да дође до раскорака између прокламованих циљева и званичних намера и онога што простор заиста поручује и промовише.

Ако се на пример, препушта да предшколску установу опрема намештајем оснивач на основу каталошке понуде произвођача, сагледавањем његове функционалности, економичности и квалитета материјала и израде, без сагледавања његовог социјалног и симболичког значења, можемо добити намештај који у физичком смислу задовољава све критеријуме квалитета, али има социјално и симболичко значење које је у супротности са програмском концепцијом - на пример, високе полице и затворени ормани који не обезбеђују деци доступност, иницијативу и самосталност.

На исти начин, ако се у односу на дидактичка средства бавимо само физичком димензијом, гледајући квалитет материјала, узрасну примереност и безбедност, резултат може бити опремање радне собе готовим комерцијалним играчкама од квалитетне пластике. Али које је социјално и симболичко значење оваквих играчака, на пример, готове пластичне кухиње опремљене пластичним имитацијама посуђа или фризерски салон? Да ли оваквом играчком подстичемо децу на истраживање и развој имагинативне игре или на типизираних игре и стереотипе?

„Добро је да се истрче на свежем ваздуху”

Када уређење дворишта сведемо на опремање дворишта мобилијаром за игралишта шта то говори о нашем разумевању функције простора на отвореном? На које врсте искустава, доживљаја, игре и истраживања усмеравамо тиме децу?

Када у дворишту вртића важи правило да свака група има свој простор, која је социјална порука оваквог правила? Да ли је наш програмски циљ да подржавамо узрасну подељеност и изолованост деце? Ако није, откуд таково правило?

„Неко тако хоће, а нису архитекте”

Многи објекти вртића код нас су наменски грађени и према архитектонској замисли имају терасу уз сваку собу, а некад и директан излаз из собе у двориште и/или атријум у средини објекта. Да ли се ове терасе и излази користе? Шта је разлог што атријуми бивају запуштени и празни, а врата за излаз на терасе блокирани? Могу ли технички и безбедносни аспекти да надвладају наше васпитно-образовне циљеве?

Зашто су архитекте пројектовале прозирна врата и велике прозоре на спољним зидовима и отворе и стаклене преграде на унутрашњим зидовима? Да ли су они препознали да је важно стварати визуални контакт са окружењем и смањивати просторну изолованост деце у собама, а ми нисмо? Зашто су ходници шири него што то захтева пролаз кроз њих, а ми их користимо само за пролаз и гардеробере?

Чему служе велики холови? Да ли их користимо као места окупљања и сусрета или само места проласка и декорација и изложбеног простора?

Шта о простору кажу деца

Уколико желимо да вртић буде место заједничког живљења деце и одраслих онда морамо узимати у обзир дечју перспективу о постојећим просторима и начинима њиховог коришћења у дечјем вртићу. Подаци добијени у истраживању са децом праксе дечијег вртића у нашој земљи⁵, на основу прича које су деца развијала уз фотографије и цртеже које су правили, показују да су деци у вртићу најважнији вршњаци, игра, могућност активног учешћа, животност, учешће одраслих, боравак напољу и адекватан простор.

Из дечјих прича везаних за фотографије омиљеног и неомиљеног простора и цртежа идеалног дана у вртићу, сазнајемо да су деца у вртићу социјално изолована у својим радним собама, и у односу на другу децу и у односу на породицу и заједницу, да постоје забрањени простори и у вртићу и на нивоу радне собе, да се простор у соби дели на простор за игру и на простор за учење, а простор за учење су празни столови или тепих, да је боравак напољу недовољан и често условљен пожељним понашањем деце.

Из њихових наратива видимо:

- Деца би волела да се слободније крећу и користе простор и ван своје радне собе
- Деца не воле потпуно празне велике просторе који не пружају никакве могућности за грађење игре
- Деца воле просторе које могу да обликују и надограђују кроз игру и које могу да мењају према потребама игре
- Деца не воле претрпане просторе готовим играчкама и формама и једнофункционалним материјалима који не пружају могућност за различите игре
- Деца не воле да бораве у простору који је опремљен материјалима и стварима које не могу да користе
- Деца воле да су им играчке и материјали доступни и да могу да их узимају и према потреби преносе у различите просторе
- Деца највише воле да бораве напољу
- Деца имају аргументоване примедбе и јасне идеје шта би волела у простору. Познавати дечју перспективу не само да нам помаже у осмишљавању простора већ и даје поруку деци о уважавању и доприносу који дају вртићкој заједници.

⁵ Павловић Бренеселовић, 2015

Зашто треба да мењамо простор: простор у складу са програмом „Године узлета”

Простор не можемо узимати као нешто унапред дато и готово, независно у односу на програм, он није спољашњи оквир у који „уносимо програм”. Нити можемо дозволити да организација и уређење простора буде произвољна, проистекла из затеченог стања, виђења постојећих могућности и личних афинитета, независно од програмске концепције.

Оно што треба да променимо јесте наш приступ простору и разумевању значења који он има. Између приступа простору у досадашњој пракси вртића и приступа простору из перспективе програмске концепције постоји разлика, приказана на шеми десно (Шема 1).

Шема 1. Простор из две перспективе

Различитост приступа води и различитом значењу улоге васпитача и критеријума квалитета простора.

Када организацију и опремање простора сагледавамо из перспективе установе, решења могу бити универзална и униформна - све дечје собе намењене истом узрасту у једном вртићу личе једна на другу.

Васпитач прихвата простор као затечено стање и његова улога у уређењу простора своди се на:

- интервенцију васпитача у оквиру поједине активности - на пример, реорганизацију распореда столава; изношење потребних материјала и средстава за дату активност; повремене замене доступних играчака и сл.

- декорисање простора, излагања дечјих радова и информација за родитеље
- припрему и израду појединих материјала потребних за планирану активност

У овом приступу примарни критеријуми квалитета простора јесу:

- функционалност са становишта реализације делатности установе - на пример, велики празан простор у соби ради лакше реализације спавања деце; столови груписани у једном делу собе ради лакше реализације обедовања; ходници као простор где не треба да се задржава
- узрасна прилагођеност
- безбедност, санитарни захтеви и одржавање - на пример, избегавање уношења „прљавих материјала“; враћање свих елемената простора у првобитно стање ради лакшег чишћења...

У приступу простору из перспективе програмске концепције, простор треба да буде опремљен функционалним намештајем који омогућава премештање и реструктурирање простора, васпитач са другим васпитачима и практичарима промишља и учествује у организацији и опремању радне собе и заједничких простора, а собе се разликују не само по узрасној намени већ у складу са животом групе. Не подређују се активности игре и учења дневним рутинама већ су и дневне рутине део програма васпитања и образовања. Критеријуми безбедности нису мере по себи већ добијају значење кроз приоритет примарне функције вртића, а то је васпитно-образовна функција. У приступу из перспективе програма, улога и значај простора у васпитно-образовном раду са децом се дефинише у оквирима саме концепције програма. Простор је саставни део програма и он треба да одражава вредности самог програма и подупире његову реализацију.

У вртићима који раде по програму „Године узлета“, да би простор испуњавао своју функцију у програму он мора да одражава теоријско-вредносна полазишта програма о томе како видимо дете и какву праксу вртића желимо, да подупире реализацију општих циљева програма и циља програма у односу на дете - подршке добробити детета и да обликује реални програм кроз односе и делање у складу са полазиштима и циљевима.

Простор одражава полазишта програма о детету и подупире подршку добробити детета као циљ програма

Сваки програм заснива се на одређеним теоријско-вредносним полазиштима о томе како видимо дете и његово учење и развој. У „Годинама узлета“ полазимо од сагледавања детета као јединственог и целовитог бића, компетентног и богатог потенцијалима, активног учесника, посвећеног учењу, креативног и бића игре.

Полазећи од овакве слике детета као циљ програма у односу на дете поставља се подршка добробити детета у свим димензијама добробити - персоналној, социјалној и делатној⁶.

⁶ Детаљније о циљу у Основама програма, 2018

Гледано на нивоу полазишта, оваква слика није нити нова нити потпуно различита од слике детета у другим програмима предшколског васпитања и образовања, па и свим нашим претходним основама програма.

Вероватно нема професионалца у области предшколског васпитања и образовања који се неће лако сложити са оваквом сликом детета. То се у великој мери односи и на постављене дугорочне циљеве наведене у Основама програма - тешко да би неко оспорио важност на пример, развијања социјалне и емоционалне компетентности, диспозиција за учење, самосталности, креативности и других наведених циљева. У том смислу верујемо да и ви нисте изузетак и да делите овакво виђење детета и важност постављених дугорочних циљева подршке добробити детета.

Али како полазишта и циљеве програма оживљавамо у свакодневном непосредном раду са децом? Из перспективе детета, оно што њега васпитава и образује, нису наша дефинисана полазишта и циљеви, већ су за дете програм односи које успоставља и у које ступа и начини учешћа - оно што ради, чиме се бави, што искуствено доживљава кроз властиту активност, активност других и заједничко учешће са другима. За дете, програм се манифестује као остваривање његове добробити кроз односе који се развијају са физичким окружењем, вршњацима и одраслима у реалним ситуацијама делања. То је питање његових начина учешћа, а учествовати значи бити активно укључен, бити агенс, онај који учи кроз учешће и утиче на свет око себе, а не пасивни реализатор активности и збивања које су за дете други организовали. Активно учешће подразумева право на избор и могућност утицања на догађања и ситуације у која су укључена.

Стручност васпитача огледа се управо у знању и умењу да полазишта и циљеве програма оствари кроз односе и делање који се остварују у реалном програму. Ако разумемо да простор има своје узајамно повезано физичко, социјално и симболичко значење којим се одређује стварни положај детета и обликује шта дете јесте, може и треба да буде, онда ћемо разумети да је управо простор наш моћни савезник у грађењу односа и развијању начина учешћа у складу са полазишима и циљевима програма.

Простор треба да шаље поруку детету:

- ово је место где је добро да будеш
- ти овде припадаш
- можеш да имаш поверење у ово место
- овде имаш друштво за игру, дружење и истраживање, а постоје и места где можеш да се осамиш ако то желиш
- овде можеш да будеш активан и радиш много ствари
- ово је безбедно место да истражујеш, опробаваш и развијаш своје идеје
- овде нам је стало до твог доприноса

Да би простор детету давао овакву поруку, ви као васпитач треба да знате шта простором заиста хоћете, а што је у складу са полазишима и циљевима програма, и шта простор треба да омогућава да би се остварило то што хоћете.

У односу на дете простором хоћемо

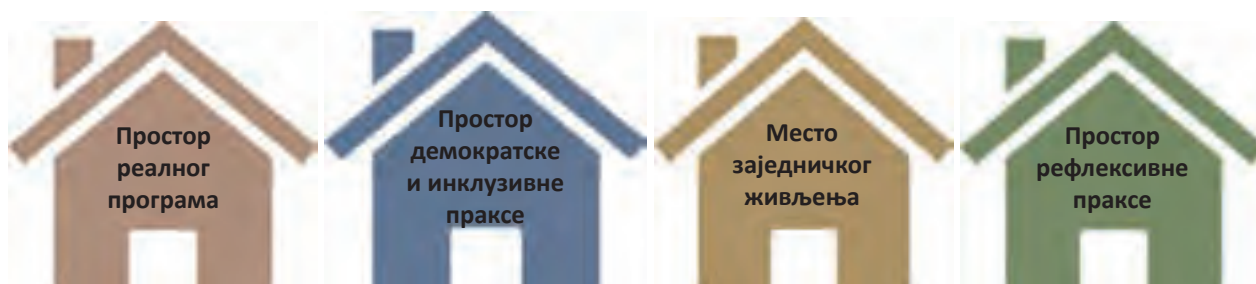
- да подржавамо односе којима се обезбеђује осећање сигурност код деце, континуитет искустава и активно учешће деце
- да подржавамо интегрисано учење деце кроз заједничко учешће и проширивање игре и истраживања као начина учења детета
- да подржавамо дечју самосталност и иницијативу, избор и одговорност, сарадњу и допринос

...зато простор треба да омогући

- Осећање сигурности и предвидивости
- Подешеност групе и одражавање живота групе, породице и окружења
- Осећање пријатности, прихваћености, опуштености и задовољства
- Осећање припадности, остварености и уважености
- Заједничко учешће са другом децом и одраслима из вртића, породицом и заједницом
- Сарадњу, комуникацију и размену

- да подржимо учешће и допринос у развијању простора, кроз заједничко учешће деце са одраслима из вртића, породицом и локалном заједницом
- Посвећеност сопственој активности и могућност осамљивања
- Кретање, кинестетичка и сензорна искуства и испољавање животне виталности и радости
- Истраживање и игру, експериментисање
- Изражавање на различите начине, стваралаштво
- Естетски доживљај и зачудност
- Учешће и ангажовање деце на различите начине у ситуацијама које су смислене, прављење избора, самосталност
- Смислено проширивање доживљаја и искустава, сазнања и умења у оквиру онога чиме се деца баве
- Видљивост процеса учења, идеја и продуката деце

Простор одражава полазишта о пракси дечјег вртића и подупиरे опште циљеве програма

Програм „Године узлета” заснива се на разумевању да се програм непосредног васпитно-образовног рада са децом не може развијати независно од целокупне праксе предшколске установе јер је вртић контекст развијања реалног програма и непосредни рад са децом обликује се и културом и структуром саме установе, односно вртића.

Због тога се као полазиште програма разматра и какву праксу вртића желимо и говори о томе да пракса вртића треба да буде контекстуална, демократска и инклузивна, да вртић треба да буде место заједничког живљења деце и одраслих и да се рад вртића заснива на рефлексивној пракси.

У складу са овим полазиштима дефинишу се општи циљеви програма предшколског васпитања и образовања који се односе на дете, на породицу и локалну заједницу и на практичаре који раде у предшколској установи.

Ово су полазишта и циљеви којима се отвара питање културе и структуре вртића, односно предшколске установе. Питање промене културе и структуре вртића, а тиме и простора, нипошто није питање за појединачног васпитача нити само за васпитаче, оно захтева заједничко учешће свих запослених у вртићу односно установи и лидерску улогу стручних сарадника у процесу трансформације у заједницу учења.

⁷ Зачудност је реч која својим значењем обједињује сазнајно и доживљајно, истовремено означавајући упитаност и усхићеност, необичност и задивљеност

У односу на праксу вртића простором хоћемо

- да подржимо грађење реалног програма у складу са контекстом конкретног вртића
- да подржимо заједничко учешће деце и одраслих као аутентичних људских односа и заједништва у ситуацијама, догађајима и активностима које за њих имају смисла
- развијање односа са породицом заснованог на позваности и припадању
- активно учешће деце, породице и свих запослених у животу вртића
- да подржимо учешће са и у локалној заједници
- развијање рефлексивне праксе у заједници учења кроз дељење праксе, сталну размену и преиспитивање

...зато простор треба да омогући

- Флексибилност и динамичност (промене) у његовој организацији и опремању
- Одражавање живота вртићке заједнице и живота пордице и локалног окружења
- Осећање припадности и уважености деце, запослених и породице
- Сусретања и заједничко учешће деце и васпитача из различитих група
- Допринос, кроз заједничко учешће са другом децом и одраслима из вртића, породицом и заједницом
- Уважавање различитости, одсуство дискриминације и превазилажење стереотипа
- Сарадњу, комуникацију и размену међу запосленима
- Видљивост праксе вртића, процеса учења и заједничког доприноса и продуката

У Основама програма „Године узлета” дати су критеријуми квалитета простора у складу са концепцијом овог програма. Ти критеријуми нису произвољни већ њихово постављање и значење проистиче из полазишта програма - слике о детету и вртићу и постављених циљева програма. Зато нам ови критеријуми не служе за техничку процену да ли нешто имамо или не у простору већ за стално преиспитивање везе простора са теоријским полазиштима програма.

Простором подржавамо	Тако што
Сарадњу и позитивну међузависност	<ul style="list-style-type: none"> • Простор и време су организовани тако да пружају могућности деци да раде заједно и сарађују • Простор и материјали омогућавају и подстичу различите облике груписања деце и заједничког учешћа у ситуацијама делања
Посвећености у активности и иницијативност	<ul style="list-style-type: none"> • Простор је организован тако да пружа могућност детету да се осами и да деца не буду ометана док се баве неком активношћу • Материјали су груписани и лако приступачни, чиме се деца подстичу да буду независна и праве изборе • Деца могу да реорганизују и уређују простор и материјале
Истраживање, експериментисање и стваралаштво	<ul style="list-style-type: none"> • Физички простор је предвидљив, безбедан и прегледан али динамичан и „богат” подстицајима који позивају на истраживање • Постоји мноштво неструктурираног и полуструктурираног материјала, различити ликовни материјали, реквизити, који могу да се користе на различите начине и који омогућавају различите начине изражавања • Постоје различити сензорни материјали и материјали којима се подржавају сензорне активности • Простор је опремљен тако да је изазован и да при томе доприноси да деца „прошире” своја размишљања, умења и доживљаје у оквиру оног чиме се баве

	<ul style="list-style-type: none"> • Постоји много „правих”, реалних и аутентичних предмета и материјала који одражавају реални живот деце, породице и васпитача • Постоје материјали и производи којима се подржава развој ране писмености (штампани материјали, плакати, књиге и сликовнице, мапе, шеме, различите врсте прављених календара и скала, графички симболи...) • Изложени материјали у соби и на зидовима одражавају процес активности које се одвијају у групи
Различитост	<ul style="list-style-type: none"> • Удобан и функционалан намештај за децу и одрасле • Простор је приступачан за сву децу (укључујући децу са сметњама) • Материјали пружају могућности да се ствари раде на различите начине • Декорације, материјали и средства илуструју и одговарају разним врстама различитости, нпр. пола, културе, посебних потреба и оспоравају предрасуде и стереотипе
Припадност и персонализованост	<ul style="list-style-type: none"> • Простор је персонализован и одражава особености и живот групе и поједине деце • Простор одражава живот и културу заједнице и дечја животна искустава • Простор рефлектује заједничке идеје и вредности У простору су видљиви производи и континуитет активности деце и других учесника
Телесни, сензорни и естетски осећај и зачудност	<ul style="list-style-type: none"> • Простор пружа могућности за различита сензорна искуства и активности - истраживање текстура, мириса, звукова, тонова, мелодија, покрета • Простор пружа могућности за различите начине кретања, коришћење свог тела и истраживање телом • Постављени су предмети и материјали који подржавају естетски доживљај • Постоје елементи природе (неструктурирани природни материјали, плодови, саднице, семена...) • Постоји лепота, склад и маштовити и тајанствени простори

Простор одражава полазишта програма о васпитачу и подупире праксу васпитача

Основе програма „Године узлета” заснивају се на сагледавању професије васпитача и стручних сарадника као јединствених и комплексних професија које захтевају особену и сложену стручну компетентност. Струка

васпитача је по својој суштини етичка, јер се заснива на вредностима, и рефлексивна, јер је контекстуална и не може се подвести под готове рецепте рада. У својој пракси ви се вероватно често сусрећете са ситуацијама када се ваша пракса потцењује, свођењем на чување деце и потцењивачким оценама „они се само играју” или пак кад се поједностављује и укалупљује, свођењем на уобичајно схваћену учитељску улогу оног ко подучава децу одређеним садржајима кроз једнократне испланиране активности. Насупрот томе, у „Годинама узлета” васпитач није у пасивној улози примене туђих готових програмских решења и планова, већ стручњак који развија реални програм, оживљава концепцију програма обликујући односе и начине учешћа деце, породице и локалне заједнице. Своју стручност васпитач манифестује кроз организацију, планирање, истраживање и учешће у програму⁸.

Управо кроз организацију и опремање простора ви можете да учините видљивом сложеност своје професије и своју стручност и истовремено да у простору нађете свог сигурног помагача, оног „трећег васпитача” који ради за вас.

У односу на васпитача простором хоћемо

...тако што

- да учинимо видљивим полазишта о детету и пракси вртића
- да испољимо своју стручност да полазишта и циљеве програма операционализујемо на нивоу простора
- да испољимо своју стручност да простор ставимо у функцију развијања реалног програма заснован на односима и делању
- да градимо простор који је инспиративан за игру и истраживање
- да градимо простор који је јединствен и особен јер одражава живот групе и стручно и индивидуално особено учешће васпитача
- да развијамо вршњачку и вртићку заједницу и заједништво са породицом и локалним окружењем
- да простор својим начином организације и опремом буде усклађен са нашим намерама и подупире наш рад као васпитача
- Флексибилно организује простор, трансформише га и надограђује
- Структурира простор у складу са постављеним критеријумима који проистичу из програмске концепције
- Трага за идејама и изворима сазнања
Развија креативна и иновативна решења, експериментише са материјалима и развија креативне начине коришћења полуструктурираних и неструктурираних материјала
- Проналази и иницира набавку различитих материјала и средстава за истраживање
- Истражује потенцијале у локалној заједници као места истраживања
- Планира и организује укључивање породице и деце и појединаца и организација у окружењу у структурирање и опремање простора
- Истражује начине којима се кроз организацију простора подржава сарадња и заједнички рад деце, осећање припадања и сигурности
- Истражује начине како кроз организацију и опремање простора да прошири и продуби игру
- Планира и организује просторе и места за заједничко учешће са другом децом из вртића
- Организује места у заједничким просторима за стављање продуката насталих у пројектима са децом у функцију игре и истраживања

⁸ Детаљније о стратегијама васпитача у развијању програма у Основама програма ПВО „Године узлета” и приручницима о документовању и стратегијама васпитача

- Прави баланс између континуитета, познатог и предвидљивог са једне стране и са друге стране, флексибилности, изазова, новина и непредвидљивости; између уважавања дететових осећања, подстицања радозналости, иницијативе и самосталности и са друге стране, подвлачења правила која омогућавају деци и одраслима да живе у хармонији и доприносе развоју самоконтроле; између иницијативе, избора и учешћа детета и планиране намере, усмеравања и вођења од стране васпитача
- Проширује и надограђује дечју игру и истраживање
- Чини видљивим процес учења и заједнички допринос

Укратко, шта треба да мењам у простору вртића

- ✓ смањење социјалне изолације деце, отварањем према заједници и породици, проширивањем места за учење и учешће деце на различита места у заједници и одражавањем живота заједнице и дечјих животних искустава у простору вртића;
- ✓ смањење просторне изолације и узрасне сегрегације деце отварањем простора целог вртића за различите начине сусретања и заједничког учешћа деце различитих узраста и одраслих;
- ✓ деконструисање образаца моћи укидањем табуираних простора, забрањених зона и недоступности опреме и материјала у правцу могућности учешћа и делотворности детета;
- ✓ преиспитивање правила о коришћењу простора, опреме и материјала, организације времена и рутине у правцу веће делатне моћи детета и његовог учешћа;
- ✓ деконструисање односа према месту и начину реализације рутине као што су исхрана, хигијена и спавање у правцу заједничког учешћа деце и одраслих у овим активностима као ситуацијама социјалне блискости, припадништва и пријатности;
- ✓ мењање уређења унутрашњег простора радних соба према фиксним кутићима и/или центрима чиме се заправо контролишу и лимитирају могућа догађања и ситуације учења нуђењем ограниченог спектра могућности, а не развијају потенцијали појединих ситуација или догађаја кроз мењање и опремање простора;
- ✓ деконструисање поделе простора на простор за учење и простор за игру у правцу интегрисаног коришћења различитих простора;
- ✓ смањење броја индустријских и комерцијалних играчака и опреме, којима се подржавају родни стереотипи и стереотипне игре, уношењем опреме и материјала као реалних културних артефаката (различите алатке, средства и оруђа), полуструктурираних и неструктурираних материјала из природе и производа људске културе којима се подржавају истраживање деце, имагинација, зачудност и естетски однос према свету;
- ✓ мењање оријентације са униформног и типизираних опремања простора ка простору који је персонализован и одражава појединачни и идентитет групе и припадништво групи;
- ✓ мењање коришћења простора као места за декорисање, излагање „најуспешнијих“ радова и радова васпитача у коришћење простора на начин којим се омогућава видљивост процеса учења и континуитет активности деце и дечји допринос;
- ✓ мењање односа према боравку деце напољу и неадекватног осмишљавања и опремања дворишта у правцу максималног, свакодневног коришћења простора напољу за различите активности, игре и истраживања;
- ✓ мењање професионалног положаја васпитача као изолованог појединца у правцу развијања заједнице учења која дели праксу, искуства, ресурсе и изграђује заједничка значења;
- ✓ мењање односа према простору као датости коју васпитач повремено пригодно приређује у однос континуираног грађења средине за учење кроз заједничко преиспитивање васпитача и деце и конструисање физичког простора и социјалних односа промишљеним коришћењем поступака подршке, моделовања и учешћа од стране васпитача⁹.

⁹ О наведеним поступцима подупирања, моделовања и учешћа васпитача детаљније у Основама програма ПВО „Године узлета”

Како структурирати простор собе у вртићу: просторне целине

Структурирати простор собе значи направити одређени распоред намештаја, опреме, материјала и средстава. Структурирање простора на просторне целине заснива се на разумевању простора у функцији подршке добробити детета и из тога изведених критеријума шта простор треба да омогућава и каква места да има.

Структурирањем простора на просторне целине:

- промовише се интегрисан приступ учењу деце у окружењу којим се сви облици делања (игра, планиране ситуације учења, животно-практичне ситуације) препознају као прилике и ситуације подршке добробити детета
- развија се заједништво засновано на властитом учешћу, припадању и доприносу, кроз подршку заједничког учешћа међу децом, децом и васпитачима и породицом и локалним окружењем
- подржавају се и развијају игра и истраживања деце као процеси кроз које деца уче

Грађење инспиративног простора за интегрисано учење није једнократно техничко питање организације простора већ континуирани процес осмишљавања и опремања простора којим се подржава развој квалитета односа и начина учешћа деце и одраслих кроз делање.

Деца уче сопственим чињењем и у интеракцији са другима и физичким окружењем, у свим ситуацијама у које су укључена. Такве ситуације у вртићу називамо ситуацијама делања и групишемо их на: игру, животно-практичне ситуације и ситуације планираног учења¹⁰. Свака од њих има подједнак значај и заједно доприносе добробити деце. Ове ситуације нису независне једна од друге, не можемо их стриктно поделити као издвојена искуства. Деца се играју и док једу, маштају пред спавање, озбиљно се запитају у игри и поигравају док преиспитују своју идеју. Због тога при структурирању простора на просторне целине мислимо на све ситуације делања.

Шта су просторне целине

Просторна целина је релативно издвојени ентитет у простору собе дефинисан доминантним медијем (посредником) - опремом, материјалима и средствима које садржи. Ти материјали и средства су посредници у стицању и изражавању искуства, доживљаја, мисли и сазнања кроз практичну манипулацију, истраживање и изражавања деце.

¹⁰ Детаљније о ситуацијама делања у Основама програма ПВО „Године узлета“, 2018. и Водич за интегрисано учење, 2021.

Просторне целине су препознатљиве и позивајуће за децу. Оне су просторно издвојене преградама у виду мобилних ниских полица, паравана или застора и визуелним ефектима као што су висеће траке, конструкције и инсталације настале кроз активности деце. Њихова препознатљивост проистиче из њихове опремљености одређеним материјалима, играчкама и средствима, продуктима деце, могуће и фотографијама деце у игри и истраживању у тој целини. Својом опремом и врстом и начином изложености материјала оне су инспиративне за децу и позивају их на игру и истраживање.

Све просторне целине имају истраживачку функцију и намењене су игри и истраживању деце. Нема подељености простора на места за игру и места за учење јер се учење одвија кроз учешће деце и васпитача у игри и истраживањима. Целине, без обзира на медиј којим се дефинишу, нису подређене само језику изражавања који се у њима користи, већ је језик изражавања у функцији истраживања. Уколико смо до сада одређени простор посматрали само кроз језик изражавања, на пример да у визуалној целини деца цртају, сликају, вајају, сецкају...то није довољно. Деца не користе овај простор само да би нешто представила, рецимо кроз цртеж, већ управо цртајући она истражују одређену проблематику, успостављају свој однос према томе, кроз визуелно представљање комуницирају и размењују са другима своје претпоставке, идеје и однос према нечему.

Просторним целинама се не одређују унапред начини реализације активности ни садржај активности. Не одређује просторна целина шта и како ће деца радити већ деца дају значење просторној целини кроз своју игру и истраживање. На пример, није игра деце у простору за конструисање сведена на активност конструисања већ деца у овом простору могу развијати различите игре користећи материјале и средства те просторне целине - прављење брода, путовање на море, паковање, проучавање мапе... Зато простор не можемо да посматрамо независно од игре у њему или од теме/пројекта који се реализује.

Просторне целине се граде кроз подршку васпитача игри и истраживању деце. Просторне целине су дефинисане одређеним материјалима и средствима, али актуелно значење у реалном времену добијају кроз оно што у њима деца раде и чиме се баве кроз игру и истраживање које развијају са васпитачем. У циљу продубљивања игре и развијајући одређену тему/пројекат, васпитач континуирано преиспитује могућности надоградње и трансформације садржаја целине (уноси нове материјале и средства, другачије начине коришћења) у складу са дешавањима и активностима групе. То значи да се просторне целине трансформишу према потребама актуелне теме/пројекта а не формирају се додатне просторне целине. На пример, целина за конструисање може постати радионица или фарма или град, зависно од теме којом се бави група; целина за симболичку игру у пројекту „Време“ може постати пројекат сатова, сензорна целина може постати лабораторија.

Како смо градили просторну целину кроз пројекат

Идеја за уређење простора лабораторије настала је током пројекта „Необични свет“. Наиме, проучавањем вулкана, сазнали смо да је земља око њега веома плодна, те смо решили да откријемо каква је земља код нас. Сакупили смо различите врсте земље, а да бисмо открили која је најплоднија, посадили смо у њих семена и договорили се да пратимо шта се дешава. За ово истраживање била нам је потребна лабораторија.

На основу посматрања фотографија примера лабораторија из различитих врста извора након дискусије и разговора са децом осмислили смо план наше лабораторије, а затим га и графички представили.

Деца су навела да су им потребне пинцете, рукавице, „разне справе за мерење“, мантили, посуднице, левци, кашике, лупе. Осим опреме споменули су и шта бисмо могли посматрати у лабораторији: бубице, шкољке, биљке, земљу.

У мењању средине за учење укључили смо и родитеље пославши им писмо у којем смо их обавестили о томе како сада напредује наш пројекат и шта нам је потребно како бисмо заједно са њима опремили лабораторију. Осим дечјих предлога, оставили смо им могућност да и сами предложе чиме сматрају да би је још употпунили. Родитељи су се у великој мери укључили у „стварање наше заједничке лабораторије”.

Лабораторија је опремљена пинцетама, пипетама, посудницама различитих облика, запремине, епруветама, рукавицама, „мантилима”, лупама, мерицама, метрима, лењирима, импровизованим вагама, енциклопедијама, плакатима, географским картама, шкољкама, каменчићима, магнетима, ускоро су никле и биљке које смо посејали, што јој је дало додатни „сјај”. Заједно смо осмислили и правила лабораторије. Убрзо је тај простор постао место где радо бораве деца. У њему истражујући, посматрајући, пратећи и бележећи процесе (закључке, промене) проводе време, све време уживајући у игри.

Јелена Кодру и Бикторија Дринић, васпитачице из ПУ „Плави Чуперак”, Тител

Распоред просторних целина

Распоред просторних целина зависи од самог контекста у којем радите. Не постоји универзални рецепт за распоред просторних целина у радној соби. Распоред зависи од величине, облика и положаја саме собе као и постојећих грађевинско-техничких решења (место врата и прозора, врсте подне подлоге, доступност воде, утичница за струју). Имајте у виду:

- потребну величину и довољно простора за кретање за поједине просторне целине. Неке просторне целине, као што је на пример просторна целина за конструисање захтевају већи простор, док целина за осамљивање захтева мањи
- распоред „тихих” и „бучнијих” целина у соби. На пример, да ли можете бучније (за конструисање, симболичка) да одвојите од оних у којима је деци потребнија мирнија атмосфера (визуална, осама)
- просторне целине које више прљају (сензорна, визуална) формирајте у оном делу собе који је лакши за одржавање и ближи изворима воде

При формирању просторних целина неопходно је да размишљате не само о подршци игри и планираним ситуацијама учења већ и о животно-практичним ситуацијама. Њих посматрамо у склопу подстицајног простора за игру и учење, а уједно додатно сагледавамо значај дечјег искуства током ових активности.

Рутине (обедовање, одмор, нега, сређивање простора) представљају важне ситуације учења и грађења односа у вртићу. Оне никако не могу да буду изоловане активности са циљем да се нешто обави, већ су специфичне ситуације којима се интегрисано реализује нега и васпитање и образовање деце.

Ако организацији физичке средине приступамо из перспективе функционисања установе онда:

- рутине имају доминантан утицај на организацију простора па најчешће тај простор делимо на: трпезарију, слободан простор на средини собе за креветиће и део уза зид за игру
- рутине се сагледавају као устаљене активности око којих не треба неко додатно ангажовање васпитача сем у надзору и евентуалној помоћи појединој деци

Насупрот томе, полазећи од програмске концепције, рутине се сагледавају као важно социјално догађање, повезане са осталим ситуацијама делања и у складу са тим организујемо и простор.

У односу на одржавање хигијене, и у купатилу такође можемо градити естетику простора засновану на познаности и припадању уношењем делова природе, огледалима у висини деце и погодним продукцима пројеката. То не мора бити простор искључиво одржавања хигијене и тоалета већ и простор у коме се развијају ситуације игре и/или животно-практичних активности као што је одржавање и припрема средстава за игру и истраживање.

Ситуације обедовања настојте да реализуете као пријатни социјални догађај у којем ви учествујете заједно са децом кроз заједничку припрему столова, разговор о храни и укусима. Столови су распоређени у просторним целинама, а не груписани на једном месту.

За период одмора, кревети се распоређују у оквиру просторних целина. Уколико радите са децом старијег узраста, промишљајте о таквој организацији простора која ће омогућити спавање деци којој је потребно и боравак деце која се не одмарају у простору који им омогућава бављење неким од тихих активности (на пример у целини за осамљивање или литерарној или у заједничким просторима).

Јасле

Вртић

У простору радне собе (или заједничким просторима) предвидите који делови/део вам је најпогоднији за реализацију заједничких окупљања и ритуала. На пример, ако имате ритуал јутарње гимнастике или ритуал причања прича, размотрите коју је просторну целину најпогодније реорганизовати или спојити и прилагодити, што ће свакако зависити од конкретног контекста. Исто важи и за друге аутентичне животне ситуације као што је разговор, договор и дружење у оквиру целе групе.

Шта омогућава структура простора кроз просторне целине

Предвидљивост и сигурност у простору, да деца знају где се шта налази како би могла да буду независна и да иницирају и развијају игру и истраживање, да развијају властите рутине и прихватају обрасце понашања и правила.

Физички и појмовни склад кроз јасан поредак груписањем, систематизацијом и класификацијом материјала, играчака и средстава.

Видљивост ваше праксе и процеса учења. Иновативним, креативним и подстицајним уређивањем ових простора ви показујете своју стручност да градите инспиративну средину за учење деце у складу са концепцијом програма и стављате простор у функцију подршке својим намерама, заснованим на стручним знањима и умењима.

Активно учешће и посвећеност деце. Деца се са преданошћу и пажњом баве активностима које се заснивају на властитој мотивацији, иницијативи, радозналости и истрајности. Уместо да стално управљате понашањем деце кроз упутства, позитивно и негативно поткрепљење (награду и казну) и контролу, уређењем простора на просторне целине делите са децом иницијативу и одговорност за властите поступке, начине учешћа и однос према физичком простору.

Смислено заједничко учешће деце у мањим групама. Груписање деце у мање групе није техничко-организационо питање поделе деце по столовима или према типу активности већ проистиче из потребе игре и истраживања и смислено је деци. У оквиру мањих група, деца имају више квалитетнијих прилика да сарађују, да се договарају, преговарају, да контролишу импулсе, чују другог и прихвате друго и другачије мишљење. Уређеним целинама деца се подстичу да се самостално организују, да се фокусирају, да чешће прихватају идеје и иницијативе других, да буду у групама променљивог састава. На тај начин се јача и припадништво групи и развија вршњачка заједница у оквиру групе. Тиме подржавамо метакогнитивне процесе код деце - планирање, постављање хипотеза, резонување, предвиђање као и договарање, преговарање, иницијативу и преузимање одговорности, као кључних капацитета за школско постигнуће.

Развијање и продубљивање игре и истраживања. Деца имају потенцијал преданог учења и креативности, али да би се тај потенцијал испољио потребно им је инспиративно окружење које пружа могућности проширивања и богаћења искустава. У недовољно инспиративној средини деца ће остати у оквирима типизираних и стереотипних игара (на пример, типизирани, родно подељене игре у кутићу фризера или кухиње и кутићу конструктора). У средини где учење директно организује и води васпитач, тако што он према властитим плану на лицу места организује децу и дели дидактичка средства и подучава одређеном садржају кроз своје излагање, постављање питања и демонстрирање, учење се неће доживљавати као радост открића, сарадње и личне иницијативе и одговорности.

Кроз уређење просторних целина васпитач остварује баланс између потребе детета за сигурношћу и познатости простора и потребе за „оптималним стресом“ који је покретач учења. Оптимално стресне су оне врсте изазова и промена које пред дете постављају нове захтеве, којима се мобилишу његови потенцијали и подстиче упитаност као основ учења и напредовања, али којим се истовремено не угрожава његово осећање сигурности, усклађености и идентитета.

Подстицање деце на различите видове изражавања. Истичући богатство начина („стотину језика деце“)¹¹ на која деца могу да изразе свој унутрашњи свет, своја искустава, осећања и идеје, логику и машту, организујемо учење тако да им пружимо што више могућности за различите начине обраде искустава и изражавања. Кроз цртање, обликовање, конструисање, покрет, описивање, кроз договарање и преговарање, кроз звук и музику, симболе, приче, маштање, практичну манипулацију, децу треба охрабривати да сарађују, граде знања, долазе до нових перспектива, веза и закључака и представе своја размишљања.

Подржавање осећања позваности, припадања и учешћа деце и породице кроз видљивост програма у простору и прилике за заједнички допринос. Кроз видљивост процеса учења, прилике за активности и естетски доживљај у ходницима и другим заједничким просторима, родитељи имају прилику за непосредне увиде и искуства у дешавања у групи и вртићу, могућности за непосредни доживљај кроз учешће и видљивост њиховог припадања вртићу (кроз фотографије из породице, продукте у чијој су изради учествовали).

Интегрисаност простора повезивањем просторних целина кроз игру, теме/пројекте и животно-практичне активности и коришћењем свих димензија простора (хоризонталних и вертикалних површина и тродимензионалних објеката - под, странице полица, зидови, врата, инсталације, панои) за активности деце и излагање.

Естетику простора којом се успоставља позваност, добродошлица, припадање, активно учешће и присна, „домаћа“, а не институционална атмосфера.

Структура соба ПРЕ

¹¹ Edwards et al. 2012

Структура соба ПОСЛЕ

Примери структурирања соба за јаслени узраст

Пример структурирања простора у издвојеној групи вртића у сеоској средини, фотографисано из две перспективе

Па зар то није исто као кутићи (или центри интересовања) које већ имамо?

Није исто. Кутићи су намењени такозваној слободној игри/слободним активностима, фиксни су и дефинисани су тематиком опреме и играчка (фризерски салон, лутке, аутомобилчићи...) односно тематиком игре која се у њима одвија (кутак фризера, кухиње, беба, конструктора). Опремељни су структурираним играчкама (лутке, аутомобилчићи), супституцијама предмета из живота (пластично мало посуђе, пластично воће и поврће, играчка-пегла, играчка-фен...) а неки од њих полуструктурираним материјалима за градњу, претежно од пластичних материјала. Овако уређен и опремљен простор лако води типизацији, стереотипима и понављањима у игри и одваја игру од учења. Наспрам кутића, постоји простор за такозвану усмерену активност односно учење, а то су столови и/или празан простор са тепихом.

Центри интересовања (ликовни, сензорно-истраживачки, литерарни, драмски) по расподели материјала и средствима могу наликовати појединим просторним целинама, али је, у оригиналној концепцији центара интересовања, разлика у полазиштима о учењу на којима се они заснивају, планирању васпитача и начину како се користе. Они се заснивају на полазишту да је учење индивидуална конструкција знања и треба да омогуће активност детета на основу избора према властитом интересовању. Васпитач планира једнократне, неконтинуиране и понављајуће активности одређеног садржаја и начина рада у појединим центрима према материјалима и средствима у датом центру. (У нашој пракси центри интересовања се често користе на исти начин као и кутићи, за слободну игру). Када говоримо о просторној целини нисмо усмерени на једнократне испланиране активности у том простору, нити на понављајуће типове активности проистекле из типа простора, већ на грађење ситуације за игру и истраживање везано за тему/пројекат кроз средства и материјале поједине просторне целине. Не одређује просторна целина шта и како ће деца радити већ деца дају значење просторној целини кроз своју игру и истраживање.

А шта ћу са ормарима и где ћу креветиће?

Постоје ствари које не можете решити сами. Многе од постојећих соба у нашим вртићима опремљене су великим ормарима у којима су смештени креветићи као и затвореним или полузатвореним полицама где васпитачи држе средства и материјале. Ефикасно дугорочно решење би била замена на нивоу установе ових креветића са мобилним и лаганим креветићима од пластике који не захтевају ормаре. У том случају, могло би на нивоу установе да се нађе решење за расклапање великих ормара и коришћење њихових делова на нов начин.

Иначе, самим креветићима ће требати иста површина када су распоређени по целом простору собе (у оквиру просторних целина) као када су груписани на једном месту, а деци ће свакако бити пријатније.

У случају да је то у постојећим околностима неизводљиво, мораћете да промишљате о структурирању простора и у таквим околностима. Предње странице ових плакара за креветиће можете ставити у функцију излагања, а простор испред искористити за простор осамљивања или групног окупљања.

Што се тиче затворених полица са дидактичким материјалима, оне се лакше могу преуредити и ту се најпре морате суочити са властитим отпорима да се то промени. Може ли се наћи на нивоу вртића и заједно са колегиницама решење за одлагање и чување материјала? Да ли вам све што имате у ормарима заиста и треба, ако треба, зашто стоји затворено? На који начин се то може искористити у просторним целинама или заједничким просторима?

Они би некад само да се „блесаве”

Деца су пуна животне енергију и радости и налазе задовољство у игрању „на ивици” и у дељењу радости кроз заједнички смех. Деца имају потребу за играма које представљају ерупцију животне виталности и чија је сврха у испољавању те виталности¹². Као стручњаци, морамо да разумемо порекло потребе за оваквим играма и да не потцењујемо њихов значај. Ту спадају:

- такозване „грубе” игре (игра симулације рвања, групно превртање). Ова игра се разликује од стварног сукоба по настојању да се не повреди друга страна и позитивном емоционалном изразу (смеху).¹³
- узбудљиво физичко растерећење (превртање, ваљање, скакање, гледање наглавачке...)¹⁴
- играње игара „направи-сруши” у којима се предано нешто гради и прави и потом са подједнаким одушевљењем руши и растура
- „глупирање” и физичке „керефеке” (смешни покрети, гестови и изрази)

Ако би у вртићу имала најбољи дан, шта бисте радили?

Блесавила би се... Са друговима.

А како би се то блесавили? (Почиње да скаче, да млати рукама, да се плази, кревелећи.)

А са којим друговима?

Са свима овде (показује на целу групу).

А ако би одрасли били тамо, шта би они радили?

И они би се исто блесавили као ми, са нама.

/СЗЗЗ/

Кроз физичко окружење (просторно-временску организацију) треба да стварамо ситуације у којима ће деца имати прилике и могућности за овакве врсте игре: боравком напољу где отворени простори пружају веће могућности за активности „разумног ризика”; свакодневним животно-практичним спонтаним ситуацијама дружења; ритуалима кроз плес уз „смешне” песмице које су везане за покрет, смешне риме...и свакако, напуштањем превласти институционалног функционисања и очекивања да деца током целог дана могу бити „тиха и мирна”.

¹² Наведени исказ детета из књиге Павловић Бенеселовић, 2016

¹³ Ове игре, према познатом теоретичару игре Сатону Смиту имају функцију емоционалне медијације, односно успостављања баланса између урођених, примарних емоција (које су основ за осећања као што су љутња, страх, гађење, туга, радост) као примарних механизма преживљавања и секундарних, социјалних емоција.

¹⁴ Неуро науке указују да је потреба за оваквом врстом активности заснована на биолошкој недовршености мозга и важна је у његовом развоју, успостављањем можданих веза (синапси), успостављањем координације чула и моторике и стимулисањем развоја сензорног система.

Врсте просторних целина

Не постоји универзално прописан број, врста и изглед просторних целина. То ће зависити од конкрет-ног контекста вртића односно радне собе, узраста деце и живота који се одвија у групи и вртићу и свакако вашег ангажовања.

У наставку ћемо дати приказ појединих просторних целина. Уз опис просторне целине наводе се материјали, играчке и средства који су потребни за њихово формирање (детаљније: Норматив дидактичких средстава у оквиру Правилника о ближи условима за оснивање, почетак рада и обављању делатност-предшколске установе, 2019).

Дате фотографије представљају само илустрације а не модел за копирање јер је неопходно да се це-лине граде у оквиру контекста сваког вртића, величине, облика и опремљености собе, промишљања васпитача и сарадника, учешћа деце и породице, одражавајући њихове аутентичне односе, заједнич-ко учешће и учење. Разноврсност и различитост решења на приказаним фотографијама управо на то указују.

Просторна целина за конструисање

Ово је просторна целина у којој су смештени материјали и средства који омогућавају градњу, кон-струисање, пројектовање, прављење шаблона и тродимензионалних шема и макета, расклапање и склапање, испитивање физичких својства различитих материјала и предмета. Деца у њој истражују начине како се гради (тврђава, тунел), прави (шатор или ракета), расклапају одређени предмети или механизми (бицикл, сат), како се поставља сцена (града, саобраћаја, зоолошког врта...), начине кре-тања различитих предмета.

Кроз истраживање у овој просторној целини деца сазнају о гравитацији, стабилности, равнотежи, те-жини; испробавају и греше; разумевају облик, величину, просторне релације, дубину, ширину и ви-сину; развијају координацију око-рука и телесну координацију; стичу поверење у своје способности; сарађују и деле са вршњацима и одраслима; планирају, постављају питања и хипотезе, преговарају и решавају проблеме.

Исто tako u okviru ove prostorne celine deca razvijaju imaginativne igre i prave sebi prostor druzenja. Kako bi se tokom konstruisanja razvila određena igra, deca često uključuju figure ljudi, životinja, automobile...zavisno od igre koju razvijaju.

Takođe, ovo je mesto gde deca i nameniski prave različite konstrukcije za potrebe teme/projekta. Ovaј prostor se može transformisati i u radiionicu sa alatima, raznim delovima za rastavljanje i svim sitnijim materijalima koji su potrebni kao i u prostor vezan za tematiku teme/projekta.

Ovaј prostor захтева већу површину од осталих јер је потребно довољно слободног простора за грађење и неометано кретање деце.

У овој просторној целини се смештају конструктори различитих врста, облика и материјала, пре свега дрвени блокови различитог облика и обрађене облице различите величине, као и различити дрвени, пластични и метални елементи (пластичне цеви, картонске тубе, зупчаници, шrafoви...), канапи, траке, различите подлоге.

Естетику овог простора градимо кроз јасно сортирање материјала у одговарајућим корпама или кутијама за полице и сортирање блокова на полици, огледалима, природним тоновима, акцентом на материјалима од дрвета (дрвени блокови, облице) и неструктурираним материјалима, фотографије грађевина или друге одговарајуће фотографије, инсталације и продукте саме деце који су настали у овом простору, осмишљавањем додатних визуелних

ефеката око или изнад простора (огледало, рам точка, знак или траке са ознаком градилишта,...).

Како просторна целина добија значење кроз игру и истраживање којим се деца баве, васпитач посебно настоји да проширује игру и истраживање на начин којим се превазилази устаљени стереотип везан за кутић за конструкторе као простор за дечаке.

Како сам постепено развијала просторну целину за конструисање

У овом делу, за богаћење средине додали смо доста неструктурираних материјала. Елементата од дрвета (различите врсте дрвета - шперплоче, осб плоче, коре дрвета и др.), доста стиропора, стиродура, пластичних елемената (цев, зглобова, пластичних везица). Такође сада имамо и доста реалног алата у виду шрафцигера, мајсторских кључева, шрафова, матица. Ову целину обогатили смо и реалним предметима попут телефона, сата, миксера, радија. Такође имамо много кутија, различитих величина, различитог картона. Деца радо граде њима, али их користе и у целини за симболичку игру како и у целини за визуелне уметности. Биљана Мишков, Лок, ПУ „Плави чуперак”, Тител

Простор ПРЕ и ПОСЛЕ

Просторна целина за визуално изражавање

У простору за визуално изражавање групишу се средства и материјали која омогућавају деци да истражују и изразе своје мисли, доживљај и знања кроз визуално истраживање и представљање - цртање, сликање, моделовање, обликовање, колаж, отискивање, стварање тродимензионалних форми и инсталација.

У овом простору деца имају прилике да изражавају своја осећања и идеје; искажу своје емоције и расположење; да испитују својства материјала, да игру неструктурираним материјалима развијају на креативне начине, да ствари користе на различите начине, да „спајају неспојиво“ и тако исказују себе али и доживљај и разумевање света око себе, да кроз ангажовање чула маштају и покрећу игру и развијају своју креативност; да истражују свим чулима; да експериментишу и истражују могућности различитих материјала; решавају проблеме и развијају сопствене идеје; развијају спретност, фину моторику и координацију и овладавају вештинама коришћења различитих алата, материјала и опреме; кроз експериментисање уче о бојама, текстури, облицима и форми.

Ово је простор у којем деца израђују и надограђују реквизите настале у игри или теми/пројекту којим се баве (на пример, декоришу замак који су направили, праве инструменте...). Деца имају прилике за сопствени креативни израз али и да се удружују са другом децом и раде заједно, договарају се, планирају и сарађују.

У овој просторној целини потребно је имати полице за материјале и сто/столове, али то не значи да ће се рад свести на рад за столом. Ви планирањем и организацијом намештаја и реквизита преуређујете овај простор и обезбеђујете могућности за рад на различитим површинама - зиду, поду, штафелају, viseћим паноима и платнима (на пример viseћој провидној фолији или развученој око столица), страницама полица, тродимензионалним објектима (на пример, на великим картонским кутијама). И не заборавите да се, на пример сликање, може одвијати и на отвореном - на оградама, зидовима, стазама, viseћим платнима у дворишту, терасама, али организовано са одређеним смислом и сврхом, а не да бисмо тек променили амбијент у којем радимо (на пример, израда мурала на зиду која се развија као пројекат; уређење неких објеката постављених у дворишту; коришћење ефеката светлости при сликању на провидној фолији...).

У просторној целини треба да буде довољно разноврсног и доступног материјала и средстава. Материјали и средства су класификовани и разврстани у одговарајуће корпе и/или посуде и преграде на полицама које су доступне деци. Деца сама узимају материјал и средства која су им потребна. Дељењем власништва над простором и материјалима, између осталог, развијамо код деце одговорност према средини и материјалима.

Тиме се не доводи у питање ваша одговорност и стручност да континуирано развијате игру и истраживање деце уносећи нове изазове. Да би деца испољила своју креативност потребно је ваше учешће кроз креативну организацију простора, моделовање а по потреби и усмеравање када су у питању нове технике. У складу са вашим планом то могу бити различити материјали за обликовање (глина, пластелин, тесто, кинестетичке масе), специфични колажни материјали и различите креативне технике. Свакако, шта је стална понуда, а шта се уноси као новина, као и ниво вашег учешћа зависи ће и од узраста деце са којом радите. На фотографијама испод су примери из група јасленог узраста.

Како сам постепено допуњавала материјале

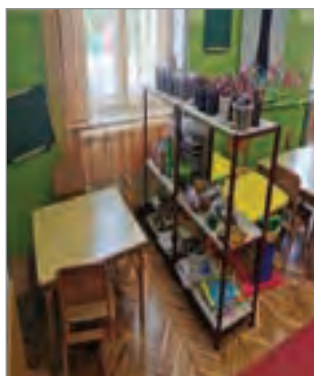
Ова целина садржала је водене боје, темпере, четкице различитих врста, палете за сликање, ту је и мобилни сто са писаћим прибором - дрвеним оловкама, бојицама, фломастерима, лепковима,...

Оно што сам додала су свакако папири, хартије, врло различитих боја, дебљина, текстура, мноштво фолија, пуцкетавих фолија, колаж папира. Различите траке, украсне, лепљиве; тканине разних врста, дезена, мушете, конци, канапи, вунице.

Ту су и различите штапаљке, чиоде. И раније је у оквиру целине постојао пано где деца самостално излажу своје радове. Осим темпера, додала сам и боје за тканине, спрејеве у боји и за лакирање.

Биљана Мишков, Лок, ПУ „Плави чуперак”, Тител

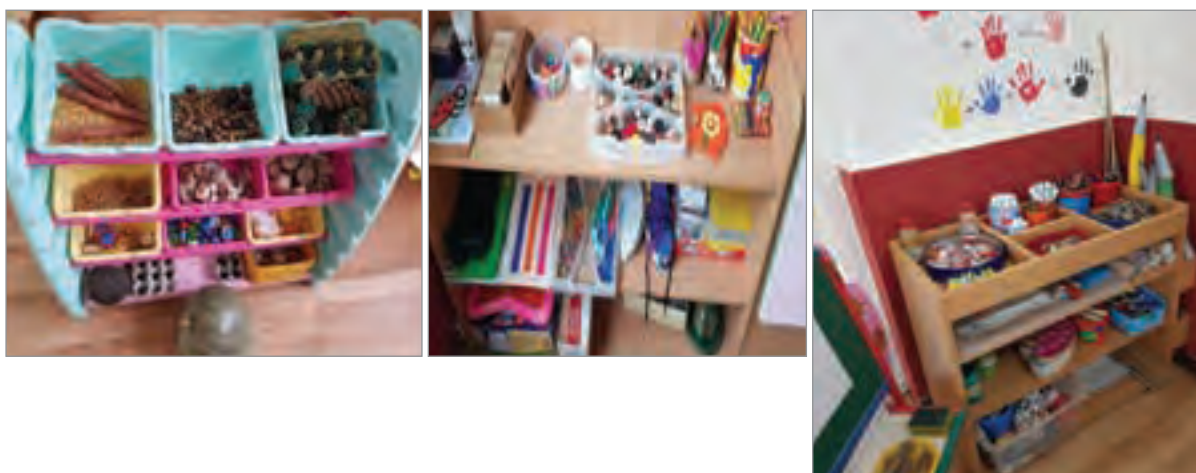
Приликом избора у ком делу собе ће бити ова просторна целина, најбоље би било бирати део собе који је највише природно осветљен и има подну подлогу лаку за одржавање, те простор који је близу извора воде. У овом простору је потребно обезбедити подлоге и места за одлагање радова, као и средства (портвиш) за брисање и чишћење.

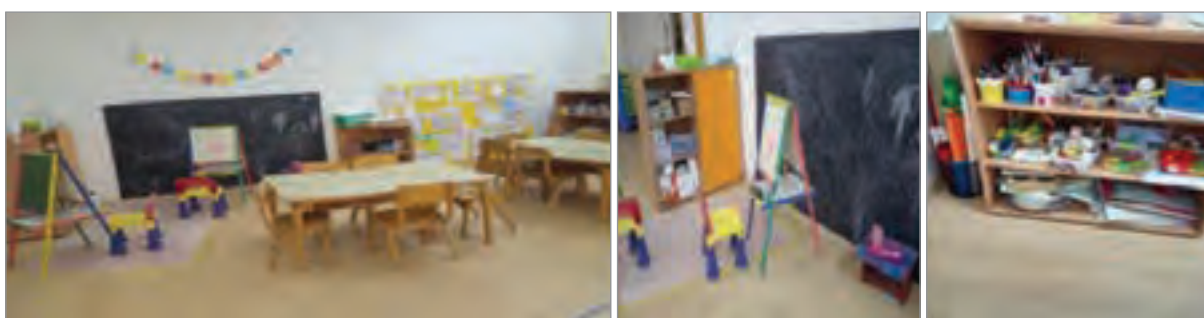
Приликом формирања ове просторне целине, зависно од конкретног контекста, који чините и ви, треба бити флексибилан, поступан и креативан. На пример, у случају да имате мању радну собу или недовољно потрошног и ликовног материјала, ниских полица и средстава, можете спајати ову просторну целину са сензорном или, ако радите са старијом децом, са литерарном. Настојте да намештају и полицама којима располажете нађете на најбољи начин нову функцију у овој просторној целини.

Комбиновање целине за визуално изражавање и сензорног истраживања

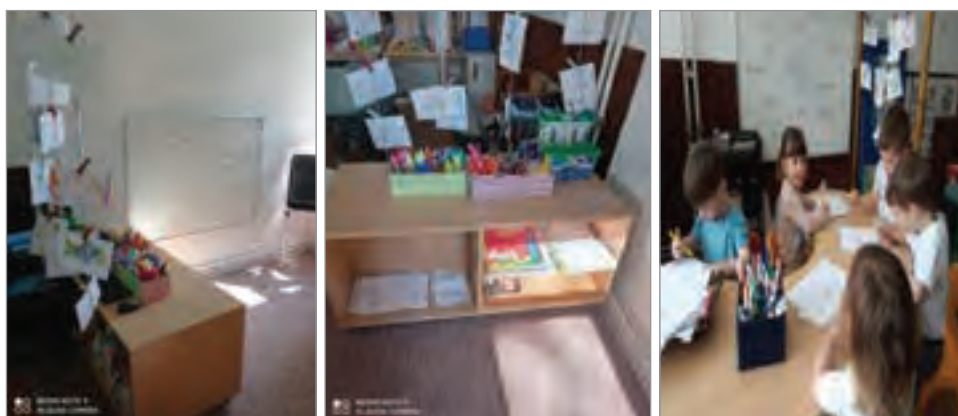

Комбиновање просторне целине за визуално изражавање и литерарне целине

На почетку, то не може и неће бити идеално, али то не треба да вас обесхрабри да започне са трансформацијом, јер без првог корака неће бити ни могућности за даљу градњу целине, а и почетне организационе промене ће водити промени односа деце и вас према простору.

Исти простор ПРЕ и ПОСЛЕ

Естетику ове просторне целине градимо кроз склад у разврставању и излагању материјала и средстава и њиховој доступности, креативним решењима за излагање продуката деце (на пример, уз помоћ капа, гране, тродимензионалних објеката...), коришћењем светлосних ефеката. Нема потребе да осликавамо унапред зидове одређеним ликовним композицијама или симболима за сликање и уметност и да на тај начин беспотребно визуелно и физички оптерећујемо зидне површине уместо да их ставимо у функцију реалног програма тако што ћемо зидове у тој целини користити за излагање паноа којима документујемо процес истраживања и учешћа деце, постере, продукате који настају у теми/пројекту.

Просторна целина за симболичку игру

Просторна целина за симболичку игру је простор који својом опремом, материјалима и средствима одражава спону вртићког живота са породичним и животом заједнице. Простор симболичке игре омогућава деци да преузимају одређене улоге, да кроз игру проживљавају своја искуства, испробавају нове вештине, креирају ситуације које прижељкују и развијају машту, уклапају реалност у своја искуства и знања али је и прерађују и преобликују.

Изражавајући и представљајући сопствена животна искуства, преузимајући улогу неког другог, деца разумеју смисао догађаја из сопственог живота и у свету који их окружује. Симболичка и драмска игра доприноси грађењу идентитета и односа, развијању креативности и способности деце да се прилагођавају различитим преузетим улогама и креирају различите начине изражавања.

Просторна целина за симболичку игру треба да опремом, материјалима, средствима и играчкама наликује породичном амбијенту.

У оквиру ове просторне целине могу да се налазе и кухињски елементи, али васпитач својим учешћем и додавањем материјала развија могућности игре, не свдећи је на типизирану игру припремања ручка и храњење лутака. Кухиња се може претворити у лабораторију, апотеку или неки други простор.

Примери простора за симболичку игру у јасленим групама

У просторној целини за симболичку игру могу да буду и различити реквизити и одећа за костимирање и реални предмети из свакодневног живота (торбе, корпе, сат, мараме, капе) и домаћинства (посуђе, кућни апарати). Ова просторна целина може да се прилагоди потребама теме/пројекта који се развија у групи. Продукти из просторне целине за конструисање или за визуелно изражавање, за сврху пројекта, могу се пренети овде како би у овој целини додатно оживели.

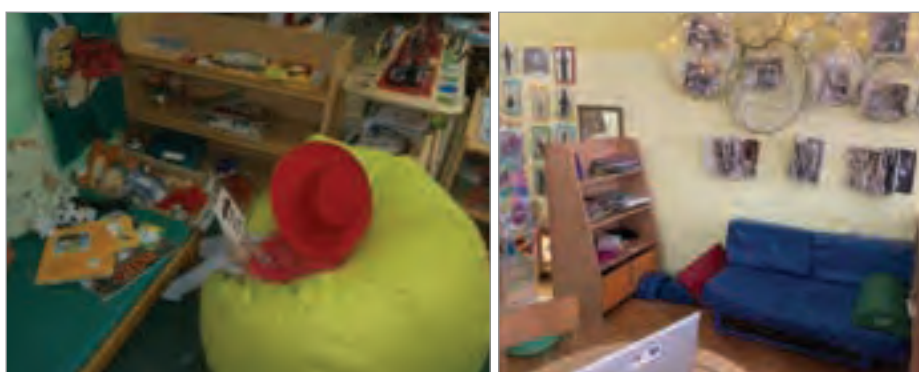
Просторна целина за симболичку игру „ПРЕ и ПОСЛЕ“

Литерарна просторна целина

Литерарна просторна целина је простор нарације, писане речи - књига (бајке, сликовнице, енциклопедије), штампаних материјала (проспекти, симболи, брошуре...) , као и простор различитих начина симболичког изражавања и представљања (слова, бројеви, шеме, мапе, графикони, симболи...). Рана писменост се развија у подстицајном језичком окружењу кроз активности у којима различити начини симболичког бележења и писана комуникација имају сврху у самој активности, а не кроз издвојено подучавање деце читању и писању. Ова просторна целина пружа прилике за богаћење речника и коришћење различитих функција језика; језичко стваралаштво; разумевање сврхе и начина употребе различитих система симболичке репрезентације.

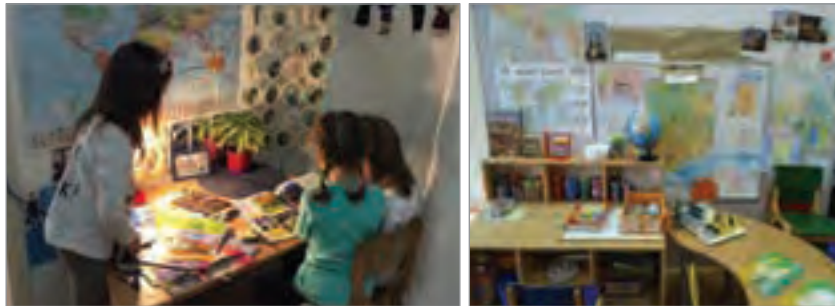
Зависно од целокупне структуре собе као и од узраста деце овај простор може да буде делом организован као издвојени релаксирајући простор са удобним местом за седење и/или лежање, читање и причање прича у коме су изложене књиге и који одише присном, „кућном“ атмосфером. У том случају овај део може да служи и као простор за осамљивање и дружење са блиским пријатељем, слушање и причање прича и спонтани разговор.

Слушање и причање прича су основ за развој ране писмености деце. Деци су потребне прилике у којима ће се сусретати са различитим употребима говора, различитим симболичким репрезентацијама и разноврсним искуствима са писаним материјалима (сликовнице, брошуре, постери, шеме, графикони, каталози, проспекти,..). Дељење и стварање прича о стварима које познају подржава осећај припадности деце и промовише вредност искуства и знања које деца уносе у приче. Књиге и приповедање такође пружају велике могућности деци да разумеју и разговарају о емоцијама и прилику да истражују свет. Искуством прича и симбола својих и других култура, проналажењем начина да буду креативна и изражајна кроз вербалну и невербалну комуникацију, деца развијају писменост.

Ова просторна целина укључује и другу опрему, материјале и средства којима се подржава развој ране писмености која подразумева разумевање сврхе и начина употребе различитих симбола репрезентације и различитих начина графичког и других начина симболичког репрезентовања.

Док на јасленом узрасту, поред сликовница и других дечјих књига то може бити и тапет за писање кредом на зиду или полеђини полице или тапет за „писање“ бојицама, у групама са старијом децом у овом простору се налази сто/столови са столицама, полице са одговарајућим средствима и материјалима као и низ подстицајних ресурса (плакати и постери, књиге, журнале, брошуре, мапе, карте...) и површине за писање и излагање (табле, панои...) и прибор за писање.

Ова просторна целина се гради додавањем ресурса (фотографија, књига, шема везаних за тему/пројекат којим се деца баве и који настају током пројекта) и зависно од теме/пројекта може да се трансформише на пример у истраживачку станицу, командну станицу, продавницу сатова, шумски амбијент и слично. Материјале и средства у овој целини деца користе за израду порука, бележака, шема и других видова писане комуникације која им је потребна за истраживања у пројекту и за развијање игре.

У примеру ове литерарне просторне целине васпитач је укључила и лампу и позадину пројектног платна које је окренуто ка другом простору. На тај начин деца могу у литерарној целини да израде и осмисле презентовање другој деци неке приче или другог садржаја.

Естетика ове целине постиже се складним распоредом намештаја и опреме, одговарајућим намештајем (за удобно седење и за рад), доступношћу и коришћењем висећих застора и извора светлости којима се гради пријатна и удобна атмосфера и/или атмосфера подстицајна за истраживање информација и симболичко репрезентовање.

Просторна целина за осамљивање и скривање

Овај простор пружа могућност скривања и/или осамљивања детета, појединачно или у пару, са блиским другима. Он нуди позивајућу, опуштајућу, „ушукану“ атмосферу у којој дете/деца могу да се изолују, разговарају или неометано нечим баве. Добро је да буде у неком мирном ћошку или уз прозор.

Скривалице у простору јасленог узраста то могу бити тракасте скривалице направљене од различитог материјала (пластичних шарених трака, нанизаних чепова, дрвених перли...) које пружају различита сензорна искуства - визуална (боје, преламање светлости) звучна, тактилна.

Могу се правити и повремене скривалице за завлачење од текстила (платна, марама).

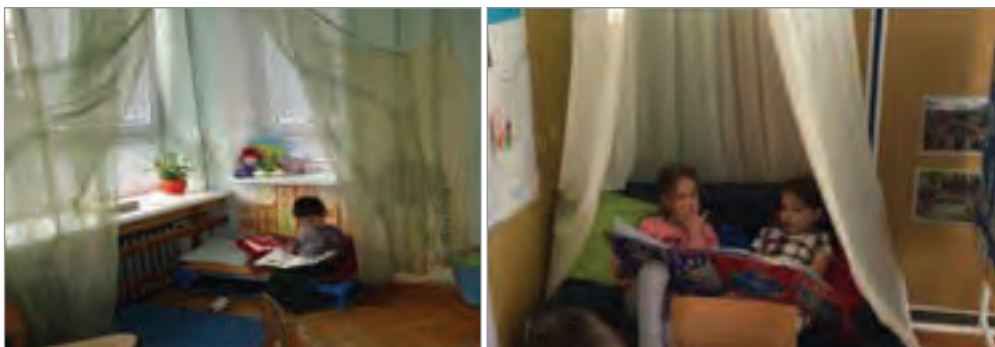
Простор за осамљивање треба да је прозирном или тракастом завесом издвојен у односу на остале делове собе, опремљен удобним јастуцима/душеком. Може да садржи изложене фотографије деце и/или фотографије породица.

Простор за осамљивање може бити и шатор који су наменски правила деца и васпитач и/или родитељи, као и шатор или кућице настале у пројекту којим су се бавила.

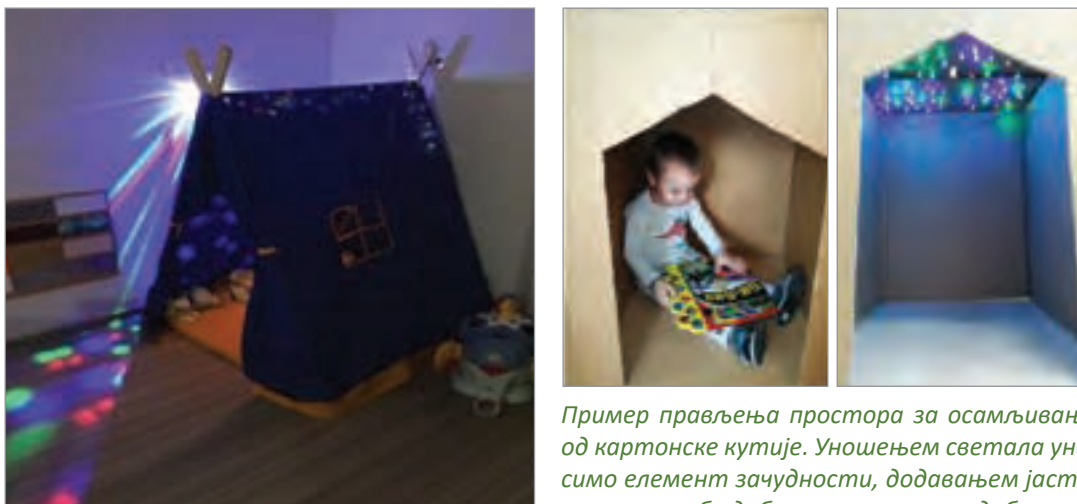
Ова целина се може комбиновати са литерарном целином или бити поред литерарне целине да деца могу лако да узимају књиге за разгледање и ишчитавање.

У соби се могу градити и неки други простори за неометано бављење самосталном активношћу, на пример, самосталном активношћу за светлећим столом.

Естетика овог простора гради се кроз опрему и употребу светлосних ефеката којима се емитује позив, опуштеност, „ушушканост” и зачудност.

Пример прављења простора за осамљивање од картонске кутије. Уношењем светала уносимо елемент зачудности, додавањем јастука простор би добио на топлини и удобности.

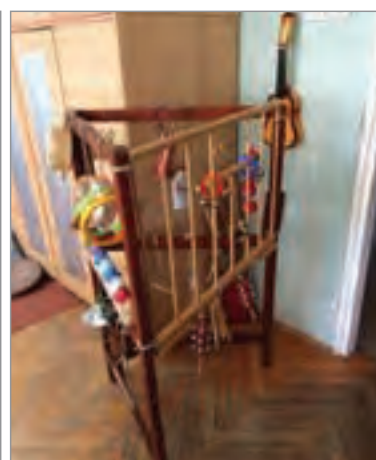
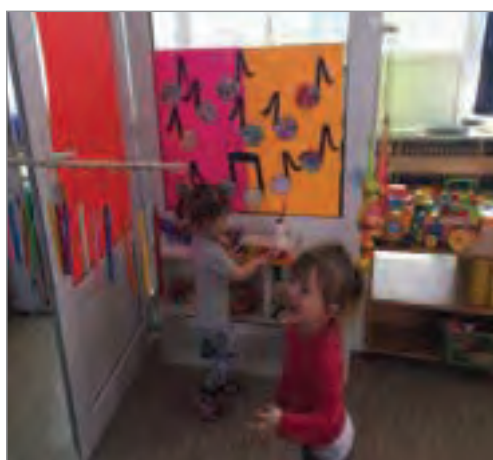
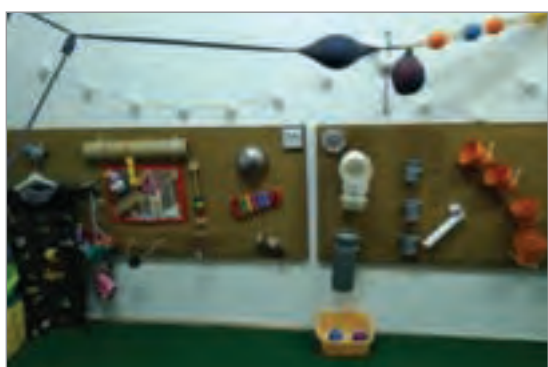
Просторна целина за звук и покрет

Ова просторна целина својом опремом, материјалима и средствима пружа могућности за истраживање звука и покрета. Деца се рађају у свету звука и покрета и кроз звук и покрет уче да комуницирају, изразе себе и своја осећања и овладају својим телом и простором. Ово је простор где деца истражују и откривају да музика и покрет могу да забаве, опусте, смире, оплемене, развеселе, подуче, инспиришу, узбуде и пруже посебно задовољство.

Деца имају прилику да истражују звук и стварају музику, риме, песме, мелодије; да уочавају ритам кроз плес и покрет; да развијају вештине слушања и концентрације; координацију и овладавање својим телом и простором; сарадњу, комуникацију и памћење; буду креативни и да се забаве; упознају музику различитих култура и развију различите физичке вештине.

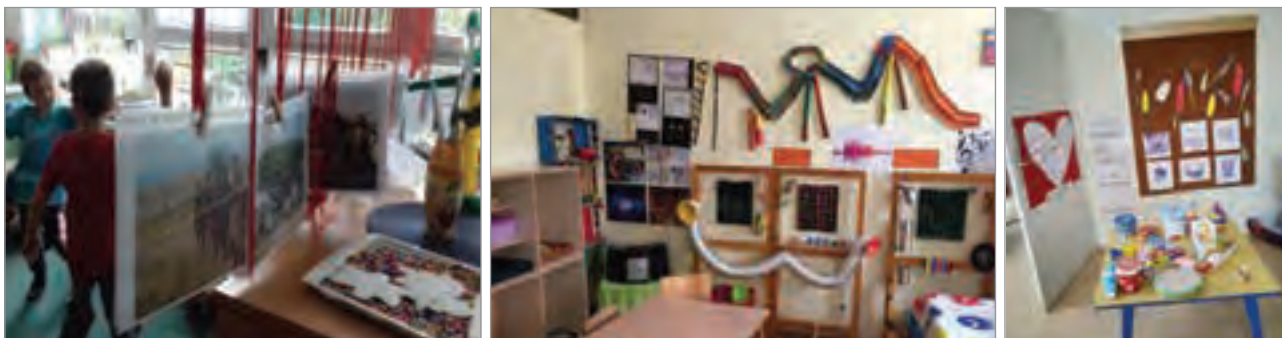
Изражавање звуком и покретом базична је потреба деце на раним узрастима и значајна за њихов целокупни развој и учење. Нити музика нити покрет могу да се сведу само на подршку и учешће васпитача у оквиру једне просторне целине која је за то намењена. Напротив, васпитач интегрише ове активности у низ ситуација које се одвијају у оквиру вртића и посебно у животно-практичне активности. Подршка физичком развоју и изражавању кроз покрет као и заједничко певање, могу бити интегрисани део на пример јутарњег ритуала, свакодневне рутине физичких вежби и плеса, вођене игре (бројалице, игре рима и покрета...).

Укупан простор собе за децу јасленог узраста кроз опрему, материјале и средствима и на зидовима и у простору собе треба да пружа могућности за истраживање и играње звуком и покретом. То не мора нужно да буде један издвојени простор, али ако величина и облик собе имају за то услове може се формирати и као издвојена целина.

Уколико се просторна целина за звук формира у оквиру собе, због потенцијално бучних активности може се увести знак којим се означава када је простор отворен, а када привремено затворен. Она треба да буде опремљена различитим прављеним и готовим инструментима и уређајем за пуштање музике, слушалицама и звучником. У неком тренутку ова целина може да буде врло звучна и да деца буду врло активна у њој, а понекад са пригушеним светлом, тишом мелодијом место опуштања.

И ова просторна целина се трансформише и надограђује кроз развијање пројекта. На првој фотографији је пример из пројекта „Африка”, на другој је пример из пројекта „Тобоган” а на трећој су у оквиру пројекта о Индијанцима израђени и прикупљени инструменти које користе Индијанци.

Због природе активности које могу бити бучне и могу да захтевају већи слободан простор, елементи ове целине (прави и направљени музички инструмент, музички уређаји), могу се постављати и у ходницима, холловима, сали и отвореном простору. Сала може бити погодан простор за формирање целине у којој би се комбиновале могућности истраживања звука, покрета и светлости и сенки.

Просторна целина за истраживање светлости и сенки

Просторна целина за истраживање светлости и сенки пружа вишеструке могућности за игру и истраживање: облика, боја, текстура; симбола; просторних релација; покрета; практичне манипулације и сензорног доживљаја; драмског изражавања; самосталне посвећености и опуштања и заједничког учешћа. Посебно је привлачна због визуалних и тактилних сензација које буде зачудност и естетски доживљај код деце.

Уколико је формирате у соби, потребан вам је засенчен простор у коме има мање светлости.

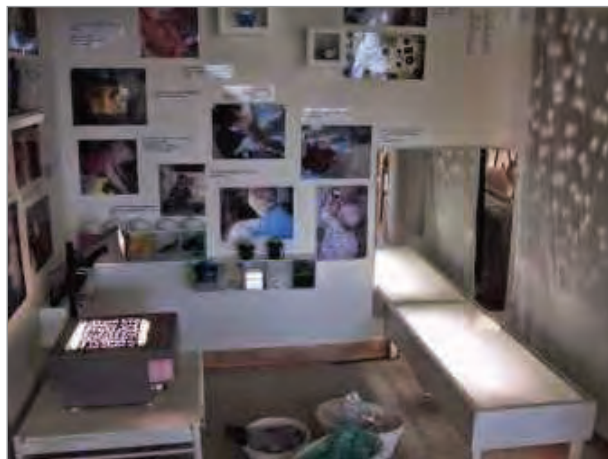

Примери ограђеног затамљеног дела простора у соби као места за истраживање светлости и сенки

Просторна целина се може формирати и у заједничким просторима, на пример уколико постоји испред собе посебан простор намењен за гардеробере који је без природне светлости или тамни простор испод степеница или крај ходника.

За формирање вам је потребно платно за пројектовање, извор светлости (лампе и /или графоскоп).

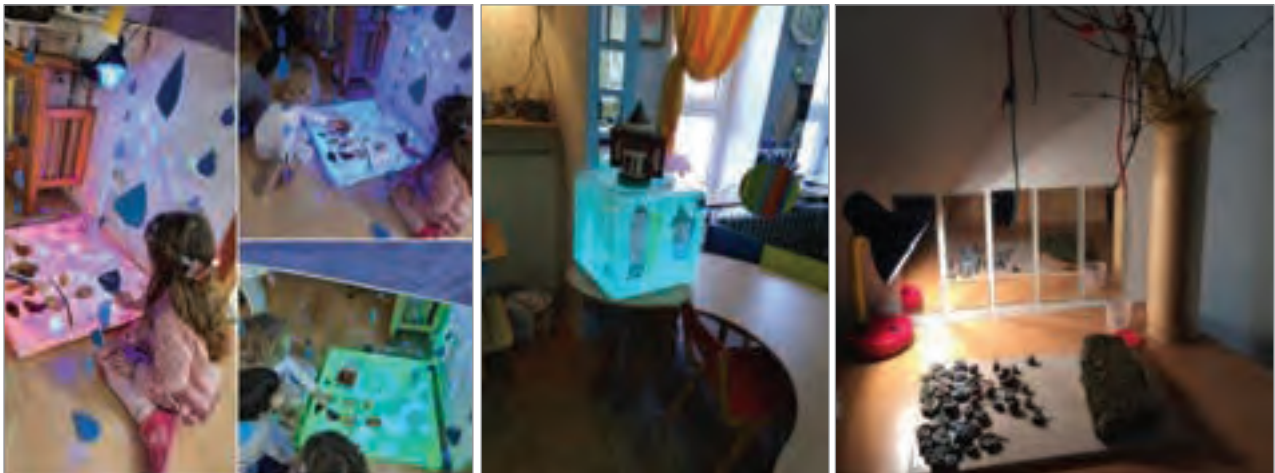
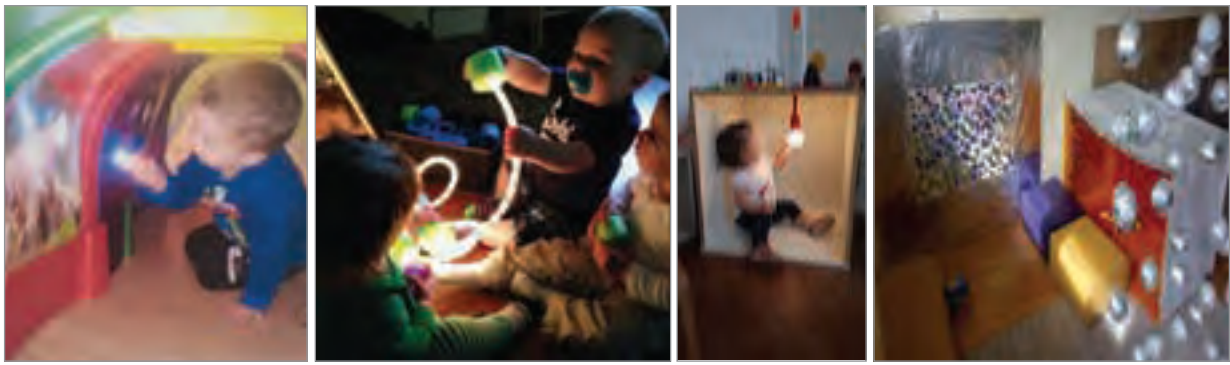
Елемент ове просторне целине може бити и светлећи сто у комбинацији са огледалом као и другим изворима светлости.

Светлећи сто може бити и део неке друге просторне целине - за визуелно изражавање, сензорне целине. Такође елементи ове просторне целине (извор светла и платно за пројектовање) могу бити и у оквиру симболичке или литерарне просторне целине (видети пример на стр 43).

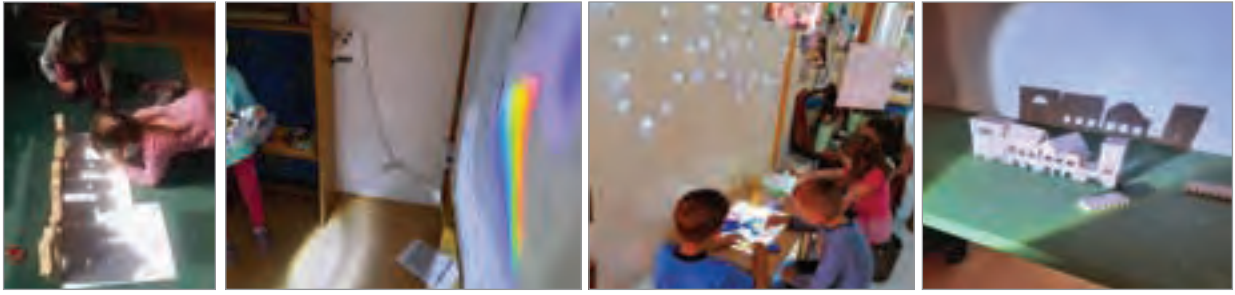

Коришћењем светла и сенки можемо и у другим просторима собе стварати пријатну и топлу атмосферу (стоне лампе) и естетски и зачудни доживљај (висеће лампице и други атрактивни извори светла, на пример у простору за осамљивање). Безбедне ручне лампе дају деци могућности да истражују светлосне ефекте у различитим просторима и на различитим материјалима. Свакако избегавати дужи период изложености флуоросцентним светлима.

Игра и истраживање се проширују уношењем различитих материјала: различитих провидних геометријских тела и облика; различитих образаца (од папира или на пример хекланих подметача); израђених различитих фигура и облика на штапићима; гињол луткама и маскама; сензорним материјалима (песак, брашно, зрна, дугмета...); комбиновањем цртања и сликања на пројектованим сликама и шемама; коришћењем властитог тела.

Сензорна просторна целина

Сензорна просторна целина својом опремом, материјалима и средствима пружа прилике за игру и истраживање кроз непосредно чулно искуство и практичну манипулацију. Како деца предшколског узраста генерално уче свим чулима и целим телом, сви простори вртића треба да омогуће овакву врсту искустава, доживљаја и активности, тако да о овој просторној целини говоримо само условно и под одређеним околностима као о посебном издвојеном простору, а више о сензорним елементима у простору.

То се нарочито односи на простор собе за децу јасленог узраста. С обзиром на узрастне карактеристике деце овог узраста, акценат у простору јесте на сензорним и кинестетичким елементима како у соби, тако и у ходницима и холовима. То не искључује додатно издвајање појединачних сензорних целина. Деци овог узраста потребно је пре свега омогућити да, у сигурном окружењу, уче кроз визуелне, тактилне, звучне, мирисне и кинестетичке стимулансе. При томе, не сме се занемарити и чуло укуса и прилике везане за њега могу се организовати уз учешће васпитача у посебно планираним ситуацијама и нарочито, у свакодневним ситуацијама обедовања.

На зидовима собе, полеђинама полица и као тродимензионалне објекте постављамо такозване сензорне, манипулативне табле које могу бити различитог облика, структуре, материјала и садржаја и пружају различите врсте чулних искустава и могућности манипулације.

У простору има различитих огледала-фолија у којима деца могу да прате свој одраз и одраз друге деце, одраз покрета и радњи као и продуката своје активности.

Ви осмишљавате у простору и друга места за сензорно-манипулативне активности уношењем различите опреме, средстава и материјала.

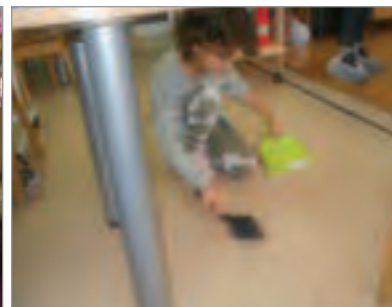
Простор се надограђује и мењају се сензорни елементи зависно од теме/пројекта.

На фотографији је простор собе у којој се реализује тема „Повуци“.

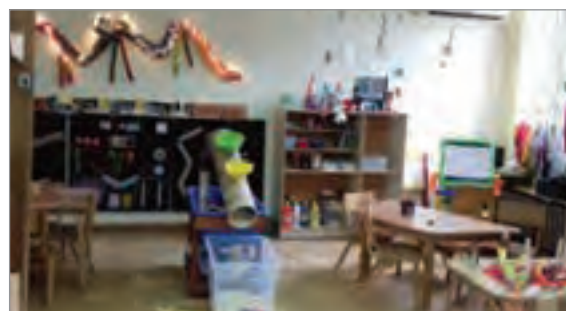
Целина за сензорно истраживање може се формирати у складу са темом/пројектом који развијате.

Зависно од узраста и величине собе, можете организовати и посебну сталну просторну целину која је опремљена са столом за сензорну манипулацију (сто који има уграђену кадицу или кадицу на ногарима) или другом радном површином, различитим средствима за сипање и пресипање (левак, кутлаче, модле, лопатице, цециљке...). Ви планирате и организујете ситуације у овом простору уношењем различитих сензорних материјала (палента, зрна, вода, кинестетички песак...) и сензорних маса („љигавци“, „лепљивци“). Ова просторна целина има и прибор за одржавање.

У соби за децу узраста од 3 године и старије простор за сензорне активности може да се повеже или интегрише са просторном целином за визуално изражавање.

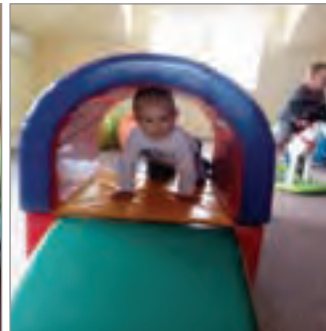
Може и да се оформи посебна просторна целина за манипулативно-сензорне активности опремљена средствима и материјалима за манипулацију - низање, уметање, креирање...

Кинестетичка просторна целина

Као и у случају сензорне просторне целине, морамо имати у виду да целокупном организацијом физичке средине подржавамо потребу деце за физичким кретањем и препознајемо значај који покрет и физичке активности имају у учењу и развоју деце.

Кад је реч о собама деце јасленог узраста оне морају својом организацијом, опремом, средствима и материјалима да обезбеђују деци слободно кретање на различите начине - пузећи, корачајући, трчећи; савладавање препрека, пењање, спуштање, љуљање, повлачење, одржавање равнотеже. Поред готових елемената од сунђера, простор обогаћујемо различитим прављеним елементима на поду као препрекама за пењање и повлачење или viseћим елементима којима подстичемо истраживање телом и покретом и јединство сензорног доживљаја и кретања.

И у просторима за рад са старијом децом можемо уне-
ти елементе којима се подржава телесно истраживање.
У датом примеру гуме постављене на зиду у литерарној
целини служе деци за пењање и седење.

Истраживање телом у простору омогућавамо у свим просторним целинама водећи рачуна о обезбеђивању довољно простора за кретање, о подршци активности деце на поду, на вертикалним површинама (затвореним страницама полица, зиду, паноима), издигнутим подлогама и тродимензионалним објектима (кутије, тродимензионални панели, инсталације). Позиционирање деце да седе и раде за столом подржавамо када то проистиче из потреба саме активности, а не као доминантан начин функционисања. Другим речима, организујте простор и понудите таква средства и материјале којима ћете градити ситуације у којима деца не седе и раде за столом највећи део дана.

Због просторних ограничености собе подржавајући простори за истраживање покретом и телом могу се организовати у ходницима и холовима, као и у сали и свакако у отвореним просторима вртића (Више о томе у поглављу Заједнички простори).

Све је то лепо, али колико је безбедно

Ако прихватамо слику о детету као компетентном, лако ћемо увидети да имамо пуно правила којима управљамо понашањем деце и да се значајни део ваших интеракција са децом своди на контролу понашања деце кроз опомене, упозорења и правила. Објашњење за већину тих правила везана су заправо за бригу о безбедности деце, страх да ће се без тих правила деца повређивати. Али ако дамо прилику деци да преузму одговорност за своје понашање и поделимо са њима „власништво“ над простором, видећемо да смањење правила заправо води смањењу непожељног понашања и незгода јер деца почињу да одмеравају ризик у активностима и предузимају кораке да обезбеде властиту безбедност и постају одговорнија према опреми и материјалима.

Ако је средина у вртићу организована и опремљена тако да елиминише сваки ризик искључивањем свих ломљивих предмета и физичких изазова, како ће деца развијати самоконтролу и постати свесна властитих акција? Када се деци да прилика да уче да буду одговорна за властиту безбедност и да брину о окружењу она ће се односити према материјалима и средствима са уважавањем и промишљено. Због тога је вредно улагање времена за њихову организацију на начин који омогућава видљивост и приступ, позива на истраживање и обазривост и доприноси естетици простора.

Да ли морам да имам све просторне целине?

Постојање различитих врста просторних целина проистиче из потребе груписања различитих материјала и средства на начин којим се обезбеђује јасноћа простора и доступност материјала и средства. Свакако ће вам требати одвојени простори за на пример материјале за грађење и конструисање, материјале за визуално изражавање, књиге и друге материјале и средства за развој ране писмености, за осамљивање. Да ли ћете комбиновати, на пример простор за сензорно истраживање и визуално изражавање, простор за осамљивање и литерарну просторну целину, зависи од вашег контекста - расположивог простора и узраста са којим радите. Да ли ћете просторну целину за истраживање светлости и сенки оформити у неком заједничком простору или вашој соби, такође зависи од вашег контекста, исто као и да ли ће се нека просторна целина трансформисати током пројекта у на пример лабораторију, свемирски брод, град...Суштина је да организацијом и опремљеношћу простор ваше собе (и заједнички простор) испуњавају критеријуме квалитетног простора, а не да формално испуњавају број просторних целина.

А шта ћу кад почну да преносе играчке и материјале из једне целине у другу?

Улога просторних целина није да деци одређују шта да раде, већ да се деца лакше сналазе у распореду простора и одређеном поретку према целокупној организацији простора. За потребе своје игре и истраживања она ће преносити поједине играчке или материјале у друге целине. Али значајно је да пратите да ли се одређени образац понавља и да ли је то вама сигнал да нешто треба другачије. Није довољно само снабдети просторну целину. Како васпитач разуме функцију просторне целине, како проширује игру или развија одређену тему/пројекат у простору утицаће на то како ће деца користити одређене материјале и средства и на њихов однос према сређивању.

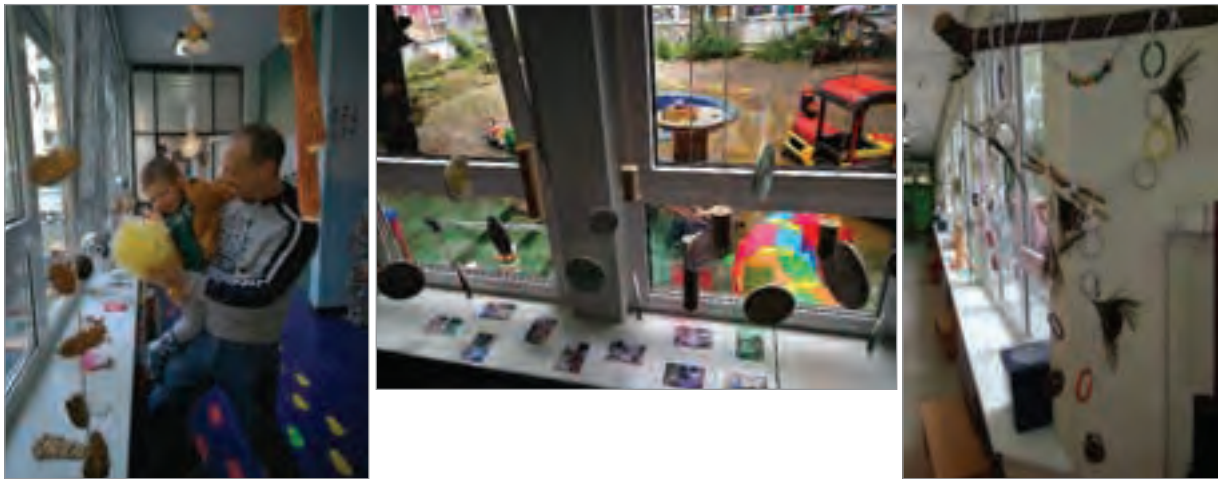
Како уредити заједничке просторе

Заједнички унутрашњи простори (холлови, ходници, вишенаменски простор)

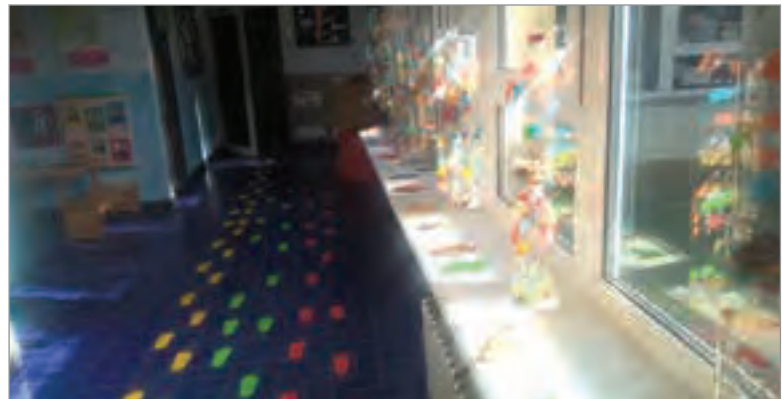
Разумевању функције заједничких простора можемо такође приступати из две перспективе: из перспективе функционисања установе и из перспективе програмске концепције. У првом случају вртић се сагледава као институција, а у другом као место заједничког живљења.

	Вртић као институција	Вртић као место заједничког живљења
Опремљеност	Униформно и фиксно Ходници и холлови свих вртића личе један на други Намештај и опрема су стални, повремено се мења оно што је изложено	Персонализовано и динамично Одражава искуство детета у групи и вртићу и породици, особеност и живот групе Опрема и материјали и оно што је изложено се мењају у складу са животом група и вртића и планом и организацијом васпитача
Намена	Једна функција Гардеробери и пролаз	Више функција Различити начини учешћа у различитим приликама за игру и истраживање
Организација	Иzolованост деце и васпитача по радним собама Ходници нису место задржавања	Заједничко учешће деце и васпитача из различитих група Ходници су места сусрета и размене деце из различитих група и заједничког учешћа
Функција изложеног	Изложбено Изложене су информације, обавештења, дечји радови и декорације	Употребно Видљивост процеса учења Изложено је у функцији игре и истраживања
Ко израђује	Продукт рада самог васпитача и/или куповни производи	Заједнички допринос
Естетика	Декоративно Изложено служи да улепша простор према замисли одраслог шта је лепо и прикладно за децу	Склад, позваност и зачудност

Ходници и холови имају више функција, а не само функцију проласка. То су места која треба да буду места сусрета и размене међу децом, међу децом и одраслима и између одраслих. Простори треба да буду инспиративни за истраживање и игру и сусретање деце различитих узраста, као и деце и њихових родитеља. Због тога је важно да у њима има пуно материјала који подстичу децу на истраживање и заједничку игру као и укључивање родитеља. У простору ходника могу се налазити различити сензорни елементи и средства и материјали за практичну манипулацију, постављени на начин да буду доступни, позивајући и инспиративни и деци и родитељима.

Тиме се деци и родитељима пружа могућност за игру кроз практичну манипулацију и сензорни доживљај и гради естетика простора којом се даје порука да је вртић место зачудности - упитности, експериментисања, открића, маште и усхићености и радости.

Ходници и холови могу да нуде и подстицаје за телесно истраживање.

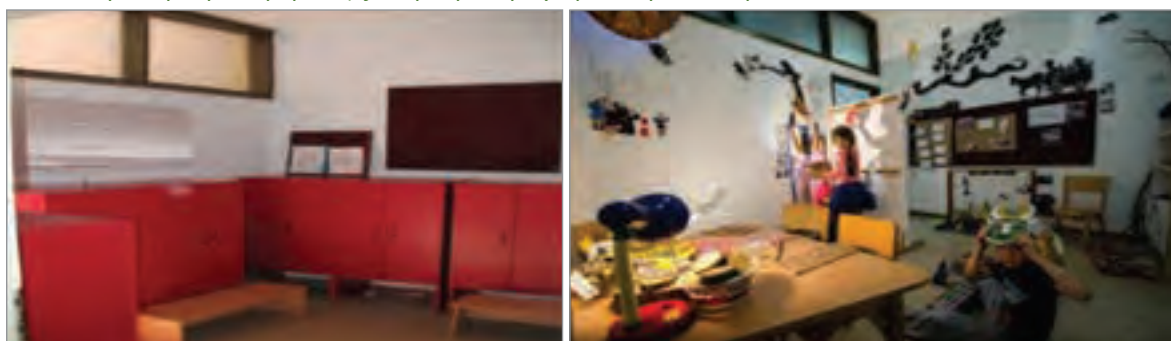
Пример заједничког опремања и коришћења хола две јаслене групе. На зидовима и пултовима за пресвлачење постављено је више елемената за сензорну игру, а у простору препреке и елементи за провлачење

Уколико у ходницима постоје релативно издвојени делови, одређене нише (увучена проширења) или крајеви ходника као „мртав“ простор, ту се могу формирати и поједине просторне целине или поставити елементи неке од просторних целина, на пример за истраживање звука и покрета, за опуштање и осамљивање, сензорни елементи.

У неким објектима постоје уз сваку собу гардеробери, мања просторија или увучен простор који служи само за ормариће и клупе за гардеробу и пресвлачење. Било би добро да се преиспита намена оваког простора и уколико постоји могућност да се гардеробери изместе у ходник, а овај простор стави у функцију игре и истраживања, на пример да се ту формира просторна целина за истраживање светла и сенки.

Пример трансформације гардеробера у простор за истраживање светлости и сенки

Излагањем паноа везаних за пројекат чинимо процес учења видљивим и деци и колегама и родитељи-ма а простор персонализованим јер одражава живот и дешавања у групи. Паное можемо излагати у соби и у ходнику испред собе.

Видљивост процеса учења омогућавају различити начини документовања: фотографије, забелешке, скице, шеме, графикони, макете, инсталације....(деталније о документовању видети у приручнику Педагошка документација у складу са Основама ПВО „Године узлета“). Они доприносе да процес учења постаје ближи деци, деца могу да се враћају деловима који су им потребни, да користе документовано као подсетник за нова истраживања, да показују и да тумаче другима чиме се баве и да међусобно о томе разговарају. Кроз обезбеђивање видљивости учења деца добијају поруку да се начин на који уче и њихово искуство и сазнање сматрају важним и вредним, а родитељи имају могућност увида у дешавања у групи и начина учешћа њиховог детета.

Слика 1. Пример паноа реализације пројекта као информација родитељима

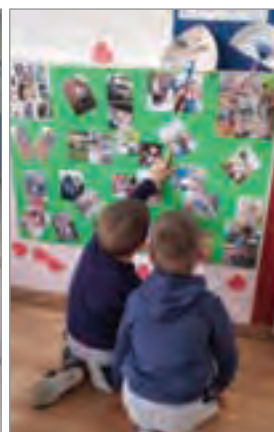

Слика 2. Пример паноа којим се приказује како је развијан пројекат у складу са принципима развијања програма, документовано кроз фотографије, забелешке и продукте.

Мапа вртића и пано „Прича о нашем вртићу“ настали у пројекту са децом рађени кроз заједничко учешће деце и васпитача

У ходницима се излажу продукти који настају током пројекта чиме се искуства деле са децом из других група и родитељима и пружа прилика другој деци за игру и истраживање.

Ходници и холови су и простор животно-практичних активности.

Поред гардероба као места за облачење и обување, у ходницима и холовима могу да буду изложени подстицаји за развијање одређених ритуала, на пример панои за свакодневно праћење времена.

Исто тако, ово може бити простор за заједничко гајење и неговање биљака и цвећа.

У ходницима и холовима се може организовати и удобан и информативан, позивајући простор за породицу, као и простор за родитеља и дете.

То не мора бити само простор где родитељи могу да седе већ и простор који позива родитеља на заједничко учешће са дететом и којим се гради осећање припадања вртићу.

Пример простора у холу „Направите заједничку фотографију у Земуну” (Позадина је пано настао у пројекту „Водич кроз Земун”, заједничке фотографије родитеља са дететом се излажу на позадини).

Пример простора за родитеље уз полицу са дечјим портфолијима. Родитељ са дететом може да разгледа портфолио и/или прави заједнички рад који се излаже (вишеће фолије окол)

Простор ходника ПРЕ и ПОСЛЕ

Сала, као вишенаменски простор треба да се опреми мултифункционално. Како ће се опремити зависи од расположивости другог простора у објекту (ширине ходника, постојање холова, величина соба, постојања или непостојања простора за заједнички рад васпитача, складиштење дидактичких средстава). Пожељно је да сала има мобилне параване и намештај који омогућавају реорганизацију простора. У односу на децу, она није место извођења физичких вежби по себи (које се могу реализовати као јутарњи ритуали), али јесте простор који пре свега треба да омогући истраживање покретом и телом. Опремом и средствима треба да омогућава кретање и физичку активност. На пример, да има техничке уређаје за музику, за истраживање покрета и светлости и сенки - платна, пројектор и/или лампе, различите препреке, реквизите и подстицаје за телесно кретање и изражавање.

Заједничка сала ПРЕ и ПОСЛЕ

У наведеном примеру при реорганизацији сале предвиђен је и део за складиштење материјала, за играчке и средства за двориште и могућност реструктурирања простора за заједничке састанке.

А шта ћемо са прописима о проходности ходника?

Препорука је да ходници имају ширину 2м како би у њима могло несметано да се креће, да се поставе гардеробни ормарићи и да би у њима било простора за излагање материјала и средстава. Из угла противпожарне заштите, потребно је обезбедити да минимална ширина оних ходника који се налазе на путу за евакуацију буде 1,20 м. У том случају, у тим просторима је дозвољено да се дидактичка средства налазе на једној страни ходника.

У ходницима у којима се гардеробни ормарићи налазе дуж целог ходника, и са једне и са друге стране, процените да ли је могућа њихова другачија организација како би се ослободили делови зидова или искористите средишњи простор за постављање средстава за игру и истраживање. И не заборавите да можете користити, уколико их у ходнику има, прозоре и рагастове као и плафон на који се могу поставити куке на које канапима можете да закачите одређене инсталације које висе у простору.

Мени ово личи на хаос

Има неколико разлога зашто вам овакви простори могу деловати хаотично. Први проистиче из страха од губитка контроле. Када су материјали, средства и играчке на високим полицама и у орманима и васпитач их распоређује према свом плану активности онда имамо осећање јасног поретка и контроле над простором. Али да ли је стварно тако? Ако у таквом простору ви морате стално да интервенишете - да вадите шта треба и склањате, да опомињете, да одговарате на молбе и жалбе деце, зар то не значи да заправо простор влада вама уместо да ради за вас.

И да ли је можда за децу управо хаос када функционишу у простору где им је пуно ствари недоступно и када други одлучују шта ће и са чиме радити?

Други разлог проистиче из чињенице да су ово фотографије туђих простора. За разлику од оних чији је то простор, ми не знамо ништа о томе како се тај простор заправо развијао, како је настајало то што је изложено у простору и које значење има. Простори не настају одједном, граде се постепено и за оне који су део тог процеса имају другачије поруке и значење него нама. Зато, пажљиво са посматрањем фотографија, оне су ту да нас подстакну да размишљамо о свом простору, а не да процењујемо туђи. Исто важи и када посећујемо друге вртиће.

Али свакако треба бити свестан да у процесу трансформације простора буде фаза када, понети променама, почињемо да затрпавамо простор различитим материјалима и документацијом процеса, јер нам се све чини важним и вредним излагања. Зато процес грађења простора укључује стално промишљање и налажење праве мере.

Је л то значи да више не декоришемо ходнике и собе за Нову годину?

Наравно да не. Не постоји нити један разлог да ускратите децу, а и себе, чаролије и радости новогодишњих празника, као уосталом и других празника. То само значи да то не радите тако што ви све припремате и декоришете сами, него заједнички учествујете са децом и омогућавате њихов допринос. Јер управо то јесте суштина празника - у радости дељења заједничких тренутака и стварању заједничке традиције. При томе, постоји много креативнијих решења него што су то пластичне јелке и готови украси. Будите сигурни да ће и родитељима бити најлепша не она декорација коју сте ви направили (ма колико то умете савршено) него она којом се види да сте уложили креативност и труд да учествује и њихово дете. Не мора нужно све бити пројекат, користите аутентичне животне догађаје као прилике за грађење заједништва, дружења и радости.

Отворени простори вртића

Боравак напољу треба да буду свакодневно искуство све деце у вртићу. Простори на отвореном имају незамањив потенцијал који не могу да пруже ни најбоље уређени затворени простори: непосредан контакт са природом који доприноси опуштању, упитаности, откривању и осећању слободе и проширивању искустава јединственим доживљајима; повезивање и надограђивање искустава; више могућности за различита сензорна и кинестетичка искуства и учење целим телом; заједничко учешће деце различитог узраста које подстиче на другачије начине организовања, планирања и, договарања; прилике за спонтана дружења и развијање блиских пријатељстава.

Терасе

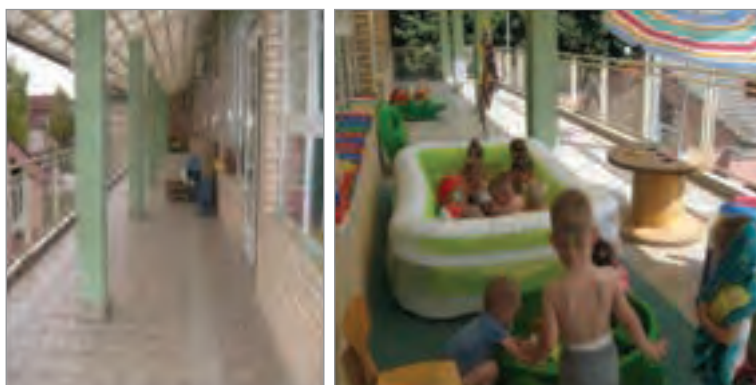

Уколико у вртићу постоје засебне терасе уз собе, потребно их је ставити у функцију игре и истраживања групе или, ако су заједничке, опремати их у договору са колегама.

Попут ходника, оне могу да буду простори у којима се формира одређена просторна целина или уносе поједини елементи (сто са удубљењима за сензорну игру, звучни елементи, за покрет) или инсталације из пројеката који доприносе квалитету искуства деце у овим просторима. Терасе су често неправедно запостављене, недовољно опремљене и у функцији само када је топлије време. А оне су управо тај први корак ка природи и спона са окружењем. Ови простори могу да се континуирано мењају, па и да деци дочарају промену у природи кроз уношење одређених материјала (лишће, покошена трава, снег, кадице са водом, „хватачи ветра“).

Тераса ПРЕ и ПОСЛЕ

Атријум

Атријум пружа могућност повезивања деце из различитих група и узраста и погодан је простор за опремање таквим средствима и материјалима који омогућавају искуства, игре и истраживања које нису могуће или су ограничене у затвореном простору: коришћење светлосних ефекта, садња и гајење биљки, истраживање покрета и звука.

Атријум је видљив из ходника вртића и поглед на атријум шаље и родитељима и деци јасну поруку о животу који се одвија у вртићу и поруку повезаности и припадања.

Двориште

Простор дворишта треба да омогућава деци:

- истраживање свога тела и покрета и тестирање властитих граница
- развијање телесне снаге, координације, равнотеже и телесног позиционирања и односа у простору
- развијање имагинативних игара, маште и креативности
- јачање отпорности на физичке и менталне изазове у новим, непредвидивим ситуацијама и спремност за преузимање ризика
- дељење, прилагођавање и договарање у игри са другима
- дружење, размену и игру са децом других група и узраста
- различите сензорне доживљаје и искуства природе и у природи (мириси, боје, звуци, текстуре, инсекти, биљке, природне појаве...)
- испољавање виталности и животне радости
- заједнички и властити допринос у грађењу простора
- коришћење различитих средстава и материјала инспиративних за игру и истраживање, а које је погодније користити на отвореном (кофе, каде, грање, дебла, вода, земља, црева за заливање,...)

Подстицаји за игру и истраживање на отвореном

- различити терени: косине, успони и висине, неравнине
- површине или извори воде
- површине разних текстура: блато, земља, камење, песак, трава, лишће
- дрвеће и засенчене површине
- препреке за провлачење, прескакање, пењање, тунели, „мостови“
- места за скривање, опуштање и дружење
- инспиративна места и материјали за удруживање, развијање игре, маште и креативности

Мапа дворишних садржаја у вртићу Земунски бисер коју су израдила деца

Опрема и средства у дворишту треба да инспиришу и пружају могућност за различите начине истраживања телом и покретом и различите кинестетичке активности.

Простор у дворишту својом опремом подржава развијање симболичке игре, замишљања и маште и креативног конструисања.

У дворишту се налазе или их са вама деца граде инспиративни простори за осамљивање и скривање и игру: шатор, сеник, кућица...

Простор у дворишту пружа могућности за осамљивање, опуштање и дружење са блиским пријатељима.

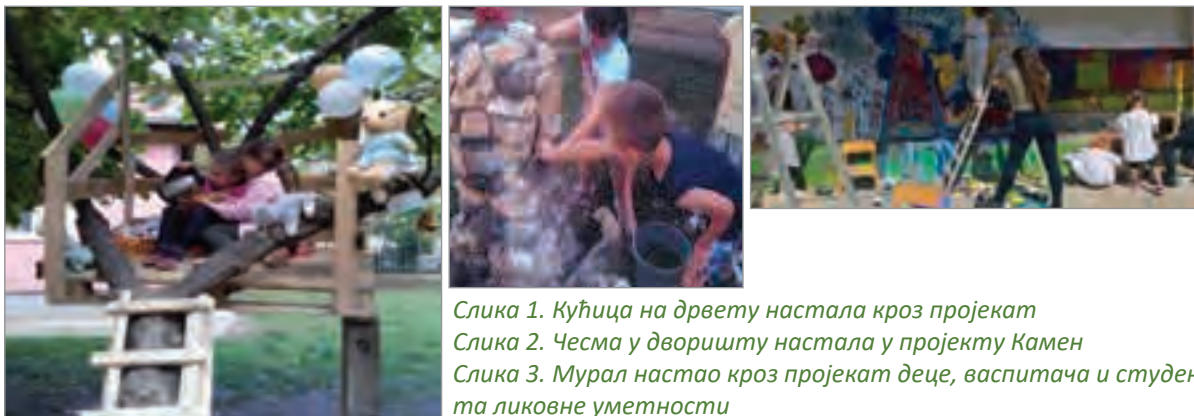
Избором средстава и материјала ви стварате у дворишту инспиративне просторе за истраживање са водом, земљом, светлошћу, ваздушним струјањем, звуком, покретом.

У дворишту деца имају прилике да саде и гаје биљке, на пример различите врсте миришљавог биља и зачина, да скупљају лишће и одржавају двориште пратећи промене у природи.

У опремању простора у дворишту учествују деца кроз пројекте које развијају или као учесници у заједничким акцијама деце, родитеља и васпитача.

Слика 1. Кућица на дрвету настала кроз пројекат

Слика 2. Чесма у дворишту настала у пројекту Камен

Слика 3. Мурал настао кроз пројекат деце, васпитача и студента ликовне уметности

Двориште вртића није игралиште

У досадашњој пракси, простори на отвореном, посебно дворишта, већином су сагледани само из угла боравка на свежем ваздуху и коришћења веће површине за несметано кретање деце и организовање спортских и физичких активности. Опремање се односило на

постављење клупа, пешчаника, по које дрвене кућице или свођење дворишта на простор за игралиште попут оних у парковима и другим јавним површинама који углавном садрже тобоган, клацкалице и љуљашке. Нема никаквог разлога да улажемо средства у скуп мобилијар за игралишта. Постојеће врсте мобилијара можда су погодне за јавне просторе (мада се стандардни мобилијар данас напушта и у уређењу јавних простора), али свакако није погодан за двориште вртића, јер моделује индивидуално коришћење и фиксан је по својој функцији, усмерен на један начин коришћења.

Разуман ризик! А ако се повреде?

Природно је да се одрасли (васпитачи, родитељи или старатељи) брину да ли је дете безбедно када се игра на отвореном. Међутим, страхови одраслих о ризицима у игри на отвореном често не одговарају стварним опасностима. Тако на пример, игра и истраживање на отвореном понекад могу укључивати саплитања и падове. Међутим, ова искуства омогућавају деци да процењују, преиспитују и спознају своје могућности, да развијају координацију и повезују мисаоне и моторичке процесе, да наставе да уче и граде самопоуздање, да буду истрајни и „покушавају поново”.

Игра на отвореном укључује ризик, а „безбедни ризици” су важан део одрастања, sazревања и васпитања детета. Деци је потребно безбедно окружење (безбедан простор, учешће вршњака, подршка васпитача,..) и прилике да се упусте у преузимање ризика: да овладавају својим телом, простором, повезују и координишу опажање, мисаоне процесе и практичне радње.

Исто тако, деци је потребно да опробавају могућности и границе ризичних активности, на пример: правити неред; бити бучан; испрљати се, бити мокар; некада можда задобити мале посекотине и модрице које се брзо „залече”; савладавати почетне страхове да се покуша нешто ново; учити се усклађивању намера и радњи, у заједничкој игри са вршњацима.

Радите са родитељима на разумевању шта разумни ризик значи за учење и развој деце. Подсетите их на њихово детињство, градите узајамно поверење да ћете као стручњаци умети да бринете о безбедности деце у правој мери.

Не постоји лоше време, може само бити да смо се лоше обукли

Боравак деце на отвореном је незамањив и ненадокнадив било којим другим активностима. Простор на отвореном нам омогућава да осетимо и доживимо природу и појаве у њој: ветар, сунце, кишу, маглу, снег, топлоту и хладноћу... Напољу можемо непосредно и кроз властити доживљај искусити брежуљке, живе ограде, рупе, изворе воде, површине различитих текстура, вегетацију у различитим бојама, мирисима, различите звуке. На отвореном можемо бити много слободнији да будемо „неуредни“, слободнији у игри водом, песком, земљом, грањем, лишћем,... Напољу можемо непосредно осетити и доживети живи и неживи свет око нас (птице, инсекте, биљке, камен,...). Двориште нас повезује и са окружењем. Изван ограде вртића тече живот заједнице чији смо део - различити звуци, кретање људи и саобраћаја, различити послови, дружења.

Деца треба да бораве на отвореном свакодневно, у свим временским приликама (сем наравно екстремним временским непогодама). Сва годишња доба су једнако инспиративна за игру и истраживање деце напољу као и различити временски услови и појаве - киша, барице и каљуге, суво лишће, снег, ветар, светлосни зраци, топлота која омогућава играње са водом и несметано квашење. Оно што је потребно јесте да деца имају адекватну одећу и обућу - кабанице и гумене чизме у јесен, топлу зимску одећу зими, шешириће за заштиту од сунца лети.

Потребно је објаснити родитељима зашто је за децу важно да бораве напољу. Треба их подсетити на њихово властито детињство и шта су радили и играли се напољу. Већина њих зна да је деци то потребно за физички развој и здравље, али им може бити новина шта то значи за ментални односно целокупни развој и учење деце, зашто су „разумни ризик“ и „прљаве активности“ важне за припрему за школу, зашто држати дете „под стакленим звоном“ не ваља за њихов имунитет и психолошку отпорност. Са родитељима се треба договорити да деца долазе у вртић у практичној, удобној и једноставној свакодневној одећи и обући, а идеално је да се обезбеди да деца стално имају у вртићу кабанице и гумене чизме.

Сад смо га средили

Простор дворишта се не може једнократно опремити. Он се гради заједно са децом, породицом и локалном заједницом али и са самом природом. Охрабрујте децу да мењају начине употребе средстава и онога што их окружује (дрво може и да се украси, да се претвори у настрешницу, летњиковца, кош или посебно тајно место). Размишљајте како пројекат који развијате може да допринесе промени у дворишту али и да нешто из дворишта буде нова инспирација. Укључите чланове породице и локалне заједнице, питајте их како би нешто могло...Спонтаним решењима (премошћујемо бару, садимо и негујемо биљке) омогућите деци да буду део живота њиховог дворишта.

Двориште вртића и приземне терасе нису безбедне за остављање опреме и материјала

На жалост, има средина где су дворишта вртића изложена недозвољеним ноћним боравцима различитих група и вандалском понашању - ломљењу опреме и остављању отпада. Како у таквој ситуацији опремати двориште? Најпре, усмерите се на уређење које није скупа опрема, нити опрема која може да се ломи - на пример, прављење узбрдица, укопавање тунела и препрека (примери дати на фотографија у поглављу о дворишту). Одредите у вртићу простор за одлагање свих мобилних средстава и материјала за двориште. Као установа, актуализујте проблем на нивоу локалне самоуправе и локалне заједнице, повежите се са школом и тражите помоћ од органа безбедности.

Имамо пример вртића који је имао сличан проблем. Када су почели да уносе промене у дворишту, затекла их једног јутра порука од ноћних посетилаца. Наравно, неће се све приче завршавати овако идилично, али то не значи да не треба да као установа трагамо за решењима и да одустајемо од педагошке мисије.

У дворишту вртића окупљале су се разне групе младих, исписивали графите по зидовима вртића и уништавали справе у дворишту. Након што су на зидовима зграде деца и уметници осликали мурале, поставили „Гумено игралиште“, направили опрему и двориште вртића претворили у инспиративно место за истраживање, групе младих се и даље окупљају у дворишту али деци и запосленима у вртићу остављају уместо графита и поломљених справа ове поруке. Они направе маштовиту скулптуру од гума расутих по дворишту, на врх ставе празну боцу и у боцу цвет.

Из извештаја стручних сарадника вртића „Земунски бисер“

Чиме опремити простор

Шта понудити деци и тиме покренути њихову запитаност, отворити им безброј могућности за експериментисање, истраживање и радост стварања и открића, подржати комуникацију и сарадњу међу децом, удруживати њихове стваралачке способности и подржавати их да пробају неким другим путем

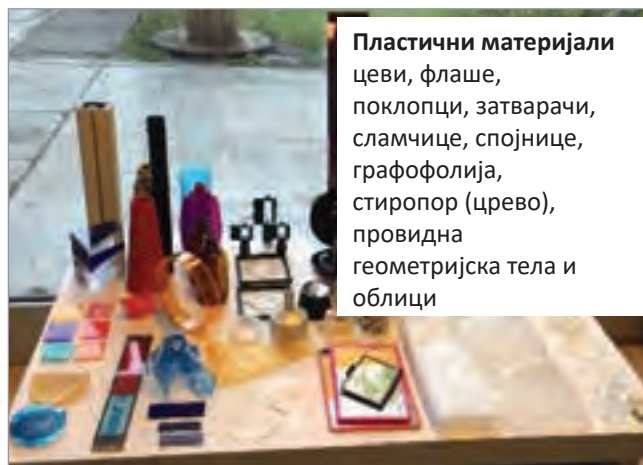
Можемо издвојити следеће групе дидактичких средстава: материјали, играчке, реални предмети и средства. Сви они су у функцији развоја дечје игре и истраживања.

Материјали

У материјале спадају полуструктурирани и неструктурирани природни и произведени материјали (рестлови)¹⁵:

- који су недовршени, отворени, неструктурирани и као такви омогућавају манипулисање на различите начине: могу да се комбинују, раздвајају, редизајнирају, класификују, премештају, састављају, растављају, надограђују
- не постоје унапред одређени и прописани обрасци њиховог коришћења и примене

Као такви они дају детету осећање моћи; изазовни су и подстичући за експериментисање, иновације, опробавање и креативна решења; подстичући за договарање и преговарање и сарадњу, планирање, преиспитивање, организовање и тестирање граница могућности.

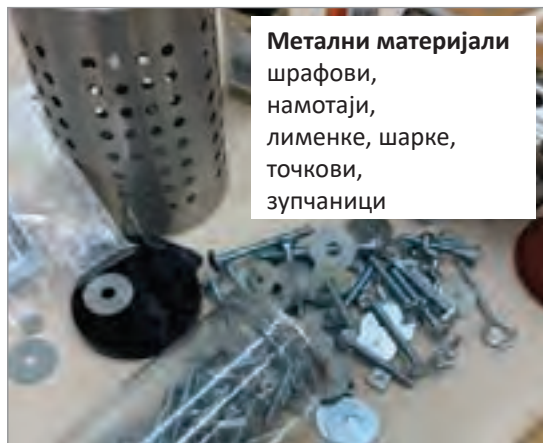

¹⁵ Теорију „вишкова“ (loose parts) односно рестлова поставио је С. Николсон означавајући тиме различите делиће и „отпадне“ комаде као што су дугмад, жичице и конопци, делови апарата, зупчаници, куглагери и сл. са којима деца могу да манипулишу, комбинују и прилагођавају их потребама игре (Lester, 2010).

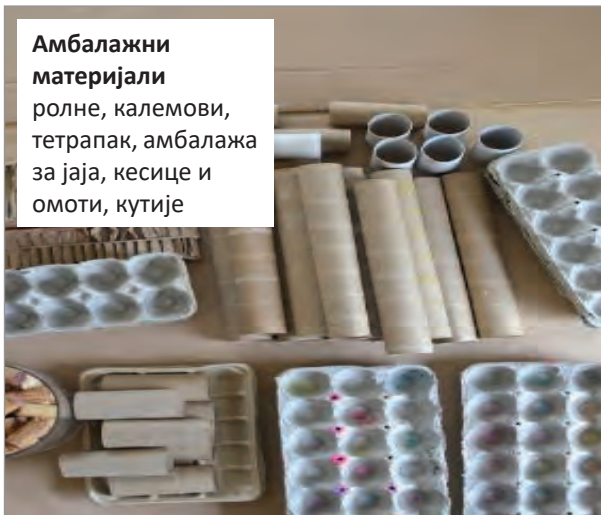
Дрвени материјали
гранчице, рамови,
плута, облице,
блокови, летвице
(даске, трупци),
подлоге

Метални материјали
шрафови,
намотаји,
лименке, шарке,
точкови,
зупчаници

Амбалажни материјали
ролне, калемови,
тетрапак, амбалажа
за јаја, кесице и
омоти, кутије

Прехрамбени материјали
тестина, кукурузно
брашно, пахуљице

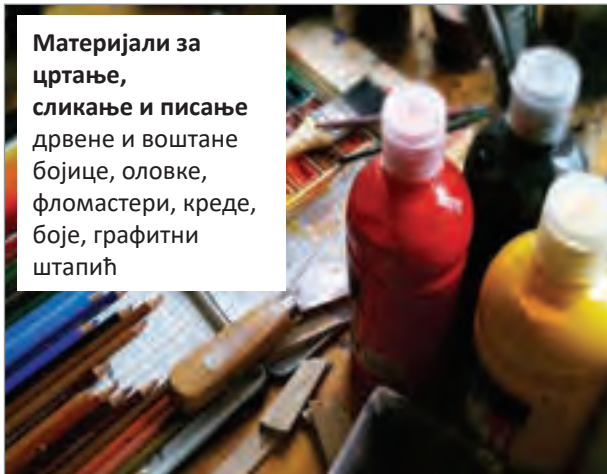
Текстилни материјали
тканине, траке,
платна, завесе,
мараме

Колажни материјали
украсни папир,
дугмићи, перца,
вуница, траке,
гумице

**Материјали за цртање,
сликање и писање**
дрвене и воштане
бојице, оловке,
фломастери, креде,
боје, графитни
штапић

**Материјали за манипулисање и
обликовање**

песак, земља, сензорне масе,
глина, кукурузни гриз, тесто,
желатин, пена

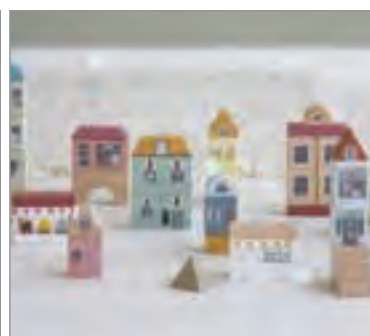
Играчке

Готове играчке које су једнофункционалне, са фиксном наменом (на пример играчке на батерије, готови сетови кухиње, доктора) усмерене су на типску игру у којој нема експериментисања, неизвесности и изазова. Деца овакве играчке често желе да раставе или се брзо засите и понављају исте обрасце игре. Због тога оваква врста играчака није погодна за вртић. Много погодније су полуструктуриране и неструктуриране играчке као што су различите низалице, конструктори, боцкалице. Међутим, они су најчешће израђени од пластике и у јарким бојама, а оно што им је функција успешно могу да замене природни материјали и рестлови.

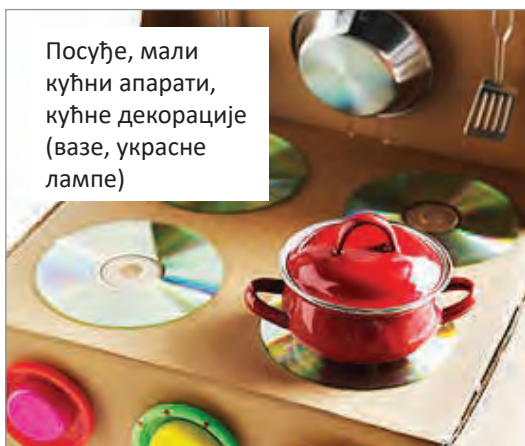
У играчке спадају полуструктуриране готове играчке - пре свега велики дрвени блокови различитог облика у природној боји дрвета, блокови од тврде пене за јаслени узраст, затим различите врсте конструктивног материјала и низалица.

За развијање симболичке игре и комбиновање са другим материјалима и средствима при игри са конструкторима и сензорним материјалима погодни су различити типови лутака, крупне и ситне фигуре животиња, различите фигуре људи, превозна средства, мали модели различитих кућица од дрвета.

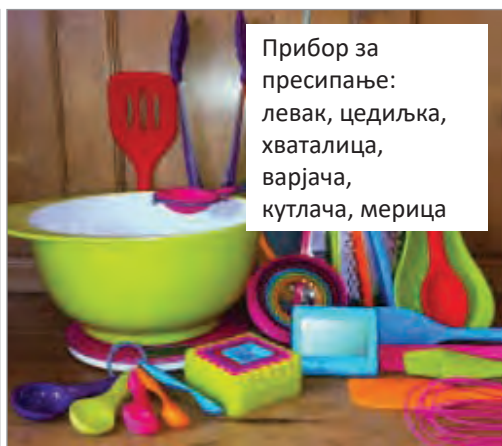

Реални предмети

Реални предмети у вртићу доприносе животности вртића и јачају осећај припадности и континуитета тиме што простор вртића повезују са породичним амбијентом и свакодневним животом и окружењем. Реални предмети попут лампи, стоних сатова, ваза, рамова за слике, могу да се користе у развијању естетике простора и доприносе персонализованости простора. Стари апарати за фотографисање, телефони, сатови, већи дигитрони, различити механизми, торбе, машине за куцање, цедиљке, варјаче... могу да се користе у просторима за симболичку игру, сензорној и просторној целини за конструисање.

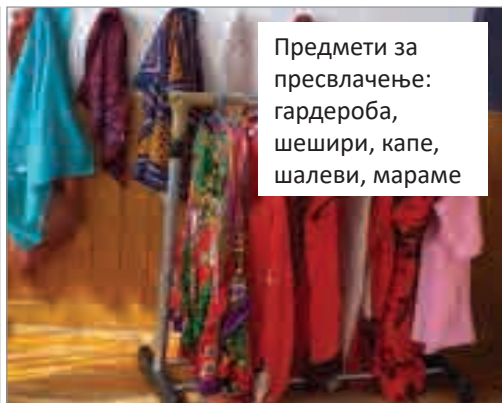
Посуђе, мали кућни апарати, кућне декорације (вазе, украсне лампе)

Прибор за пресипање: левак, цедиљка, хваталица, варјача, кутлача, мерица

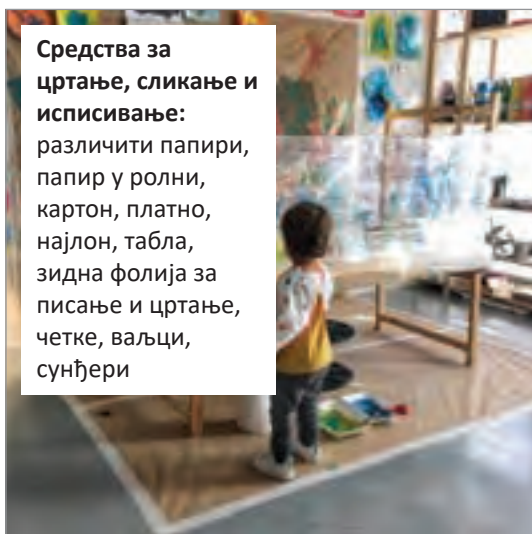
Средства за преношење: кофе, кантице, гајбице, торбе, колица

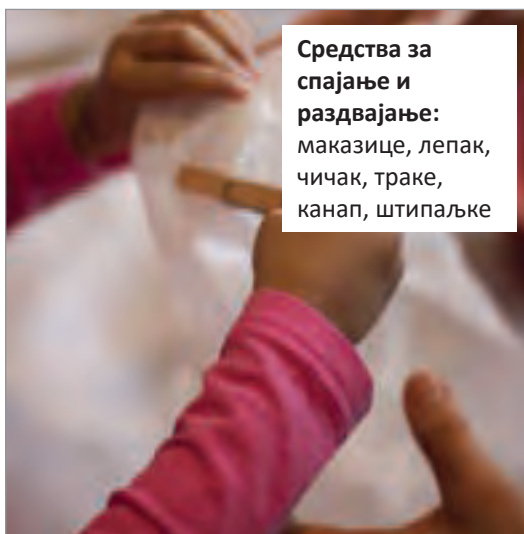
Предмети за пресвлачење: гардероба, шешири, капе, шалеви, мараме

Средства

Средства свој пун потенцијал остварују у односу на материјале и играчке које се са њима користе. Њихова моћ је значајна у подупирању игре и истраживања, али од нас самих зависи да ли ћемо препознати њихове могућности и гледати да њихове домете проширујемо, користећи их на различите начине: од подлога за писање, средстава за преношење материјала, разних светлећих столова или столова са кадицама, до различитих начина употребе вештачких извора светлости и технике.

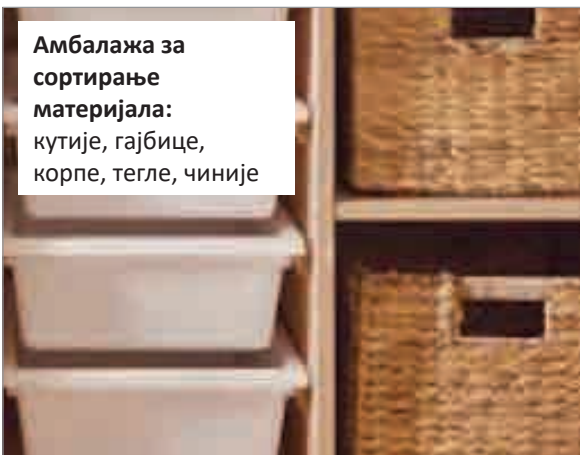

Средства за цртање, сликање и исписивање: различити папири, папир у ролни, картон, платно, најлон, табла, зидна фолија за писање и цртање, четке, ваљци, сунђери

Средства за спајање и раздвајање: маказице, лепак, чичак, траке, канап, штапаљке

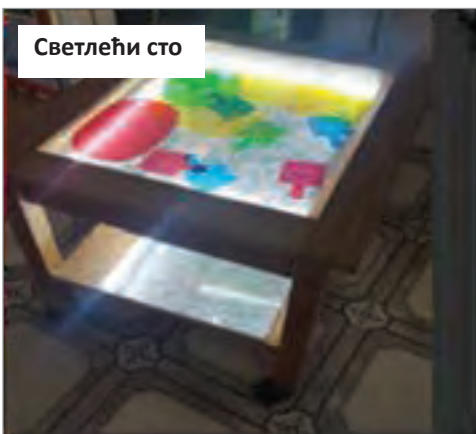
**Амбалажа за
сортирање
материјала:**
кутије, гајбице,
корпе, тегле, чиније

Подлоге:
подне дрвене
платформе,
плоче од дрвета,
плексигласа,
метала

Светлећи сто

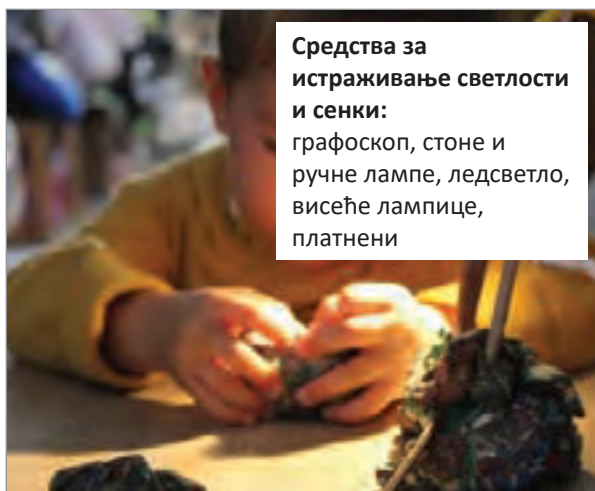
**Сто за сензорно-
практичну
манипулацију**

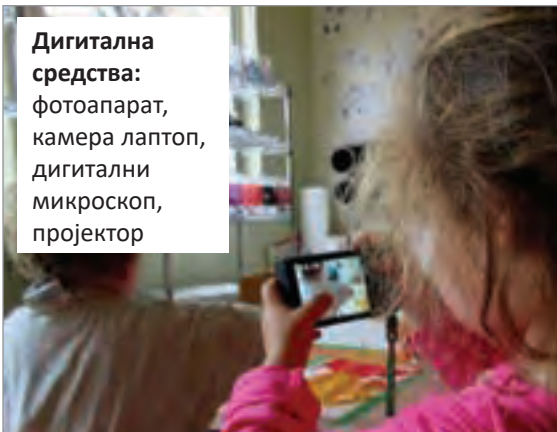
**Средства за
одраз:**
огледала,
огледало-
фолије, крива
огледала, фолије

**Средства за
истраживање светлости
и сенки:**
графоскоп, стоне и
ручне лампе, ледсветло,
висеће лампице,
платнени

**Дигитална
средства:**
фотоапарат,
камера лаптоп,
дигитални
микроскоп,
пројектор

**Средства за
двориште:**
колица, кантице,
баштенски прибор,
црева, даске,
лопте

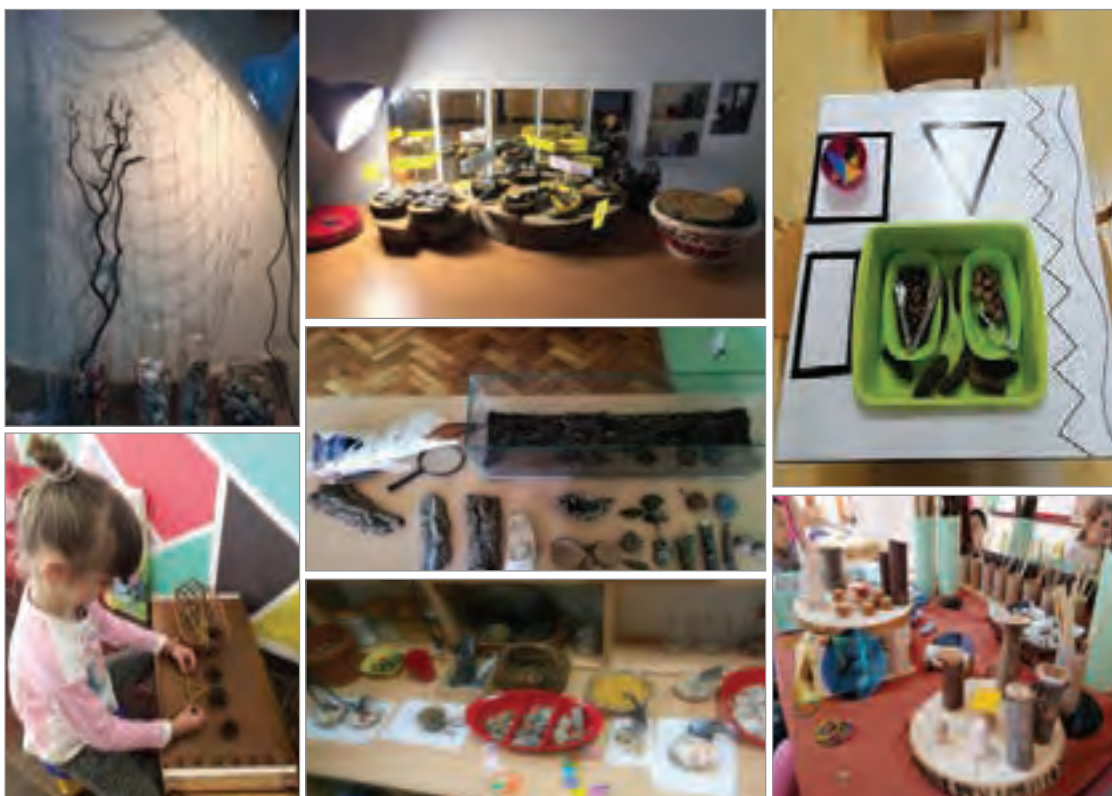
Класификовање и излагање материјала

Материјали, играчке и средства су организовани тако:

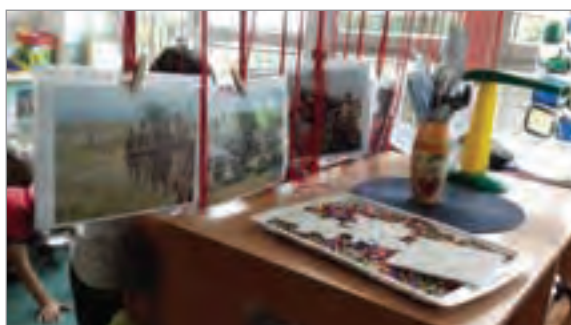
- да су класификовани и логично и јасно груписани у оквиру просторних целина
- да су разноврсни - укључују материјале различитих облика, величина, боја, текстура; неструктуриране и полуструктуриране материјале; играчке индустријске и ручне израде; штампана, визуелна, аудио и друга средства
- да су доступни деци - видљиви, постављени тако да деца могу самостално да их узимају, користе и враћају
- да су мобилни - да деца и васпитачи могу да их преносе из једног дела простора у други
- да их има довољно, али не превише како простор не би постао пренатрпан и престаимулативан
- да доприносе естетици и зачудности простора

Ви врстом и начином постављања и аранжирања материјала и средстава уносите у простор провокације за игру и истраживање деце (Детаљније о томе шта су провокације видети у приручнику Интегрисани приступ учењу кроз теме/пројекте).

Ви додајете материјале и средства у функцији развијања пројекта.

У оквиру пројекта „Африка“ васпитач је изложио фотографије афричких племена и материјал којим се могу правити одговарајућа знамења. У позадини се види простор за истраживање звука где деца слушају одговарајућу музику и производе је на инструментима и плешу.

Пример пројекта „Камен“: васпитач уноси сортирано камење различитог облика и порекла и средства потребна за градњу каменом, и гради целину на полици и зиду са одговарајућим фотографијама и средствима везаним за тему.

А одакле ми сви ти материјали?

Потребна је промена праксе набавке материјала. Неструктурирани и полуструктурирани материјали нису новина у предшколском васпитању, али су до сада прикупљани углавном индивидуално и мање разноврсно. Потребно је да успоставимо одговарајућа организационо-техничка решења која ће нам помоћи у набавци полуструктурираних и неструктурираних материјала и средстава: да као установа сарађујемо са локалном самоуправом по питању приоритета у набавци у складу са Основама програма и Правилником; да на нивоу вртића а потом и установе, усаглашавамо потребе у средствима и материјалима; да нам једина адреса за набавку не буду добављачи играчака и дидактичког материјала, већ да се усмеримо на више различитих потенцијалних ресурса, од продавница грађевинског материјала, столарских радњи, фирми за амбалажу, занатских радњи, продавнице за баштенску опрему, различитих комуналних служби, акција на локалу и унутар установе при набавци реалних предмета, укључивања породице, појединих уметника и занатлија... до прикупљања природних материјала у околини вртића.

Предложили смо родитељима да за почетак донесу породичне фотографије у раму који ће израдити заједно. Одзив није био велики, само је неколико деце донело, па смо одлучиле да родитеље мотивишемо писмом и снимком на ком су могли да виде искуства и реакције деце. Већ сутрадан су и остала деца доносила рамове са фотографијом, а родитељи су се укључивали и давали предлоге где их можемо ставити. Подсетиле су их на дневни боравак, и предложили ту просторну целину. Интересовање родитеља за учешће је било интензивно па су доносили отисак шака, телефон, сат, лустер, телевизор које су израђивали или реалне предмете - јастучићи, омиљена играчка, корпа за воће, шустикле.

Из извештаја тима медицинских сестара-васпитача ПУ „Пахуљице“ Брус

Кутије у холу вртића за прикупљање реалних предмета и рестлова намењене родитељима и запосленима

На нивоу вртића требало би наћи простор за складиштење и одлагање средстава и материјала, у соби за васпитаче, ходнику, холу. И то ће бити корак ка отварању ваше праксе у правцу заједничког рада и дељења различитих ресурса.

Пример прављења простора за одлагање у ходнику и сортирања

Не одбацуј, не склањај - реконструиши, размени, употреби на нов начин

У дечјем вртићу „Земунски бисер“ кроз пројекат „Извиђачи симбола“ деца су са извиђачима учила како можеш да подигнеш шатор да се заштитиш у природи (Слика 1). Након неког времена иста основа шатора је коришћена у пројекту „Сенке“ (Слика 2), а након два-три месеца је реконструисана и покривена шапурикама (клиповима кукуруза) у пројекту „Скривиште“ (Слика 3). Кроз промене које су правили, васпитачи су увидели да исте ресурсе у вртићу могу трансформисати у складу са темом/пројектом, као и да заједнички разговор о темама/пројектима у вртићу са колегама омогућава да се ресурси и материјали размењују и да се ставе у нову функцију. То је променило њихову претходну праксу у којој су једноставно одлагали материјале и средства без размишљања како се она могу употребити на другојачији начин. Кроз ове промене су развили један интерни принцип „не одбацуј, не склањај - реконструиши, размени, употреби на нов начин“.

Шта ћемо са санитарним захтевима?

Дидактичка средства приказана у овом приручнику у складу су са Нормативом дидактичких средстава наведеним у Правилнику о ближим условима за оснивање, почетка рада и обављање делатности предшколске установе. У истом Нормативу дате су напомене о одржавању појединих материјала које је израдила санитарна инспекција (на пример, да оно што се користи у дворишту вртића, служи само за ту намену и потребно је обезбедити место за складиштење; не треба користити лутке које имају „косу“ због могућности да длаке остану на рукама деце; тканине је потребно порубити да се не би раздвајале; прехранбени производи се користе све док је у складу са роком на амбалажи; кутије од амбалаже имају атест о исправности и могу се користити у свом изворном облику (без додатног облепљивања) док их деца не поцепају).

Прописи на нивоу установе треба да буду усклађени са овим нормативом и резултат заједничког разумевања са санитарном службом о важности инспиративне физичке средине и примарној васпитно-образовној функцији вртића.

Нека деца ни не знају шта да раде са тим материјалима

За развијање игре и истраживања са неструктурираним материјалима деци сте потребни ви. Неструктурирани материјали траже креативност и више вештина него готове играчке. Неки материјали су довољно изазовни сами по себи (на пример сензорна маса), уз неке су неопходна адекватна средства (није довољно само просути кукурузно брашно по столу без средстава за пресипање, левкова, цедиљки...) а неке материјале (гранчице, шишарке, каменчиће) користимо на основу потребе израде нечега проистекле из пројекта и игре.

Гранама и лишћу је место напољу, зашто би прљали собу

Деци је потребан континуитет искустава, веза активности у различитим окружењима. Потребна им је целовитост кроз повезивање природе и културе, контакт и однос са природом и у простору вртића. Потенцијали природних материјала за игру и истраживање не могу се заменити нити једном играчком и индустријским материјалом.

Пример повезивања истраживања снега и леда напољу и у соби, ПУ Бамби, Бач

Дигиталне технологије? Зар ћемо учити децу да раде на компјутеру?

Одговор је не. Дигиталне технологије служе пре свега вама при планирању, документовању, комуникацији и стручном усавшавању. Заједно са децом старијом од три године можете користити компјутер или фотоапарат и дигитални микроскоп само као оруђе које вам помаже да дођете до неких информација, нешто истражите или представите у оквиру пројекта којим се бавите. На тај начин развијате културу односа према дигиталним технологијама и њихово смислено коришћење као средства, а не бављење компјутером дириговано компјутерским програмима. Компјутер не треба да се користи за играње било каквих, па ни дидактичких игрица и других програмираних начина учења и игре.

Коришћење фотоапарата од стране деце може помоћи при консултовању са децом и документовању процеса учења.

Није сврха компјутера и пројектора да их користите за пројекције филмова за децу. Као што нема никаквог разлога да у собама задржавате телевизоре. Не само да беспотребно заузимају простор, већ су деца и иначе изложена претераном гледању телевизије и нема никаквог разлога да се он користи у вртићу, а посебно не пуштањем цртаних филмова и коришћењем телевизора као „дадиље“ за децу која не спавају или да би деца била тиха. Адекватним опремањем просторних целина и заједничким коришћењем ходника можете наћи адекватније начине ангажовања оне деце која не спавају.

Како градити инспиративни простор вртића

„Вртић за памћење је простор упитаности и очараности. То није место присиле и уштогљености. Изазов за васпитача је да подстиче радозналост и усхићеност и обезбеди простор у коме чаролија и мистерија детињства добија свој пуни израз”

А.Р.Олдс

Грађење инспиративног простора није техничко-организационо нити једнократно питање већ је део развијања реалног програма у складу са концепцијом програма. То значи да:

- нико не може то радити унапред и уместо вас. Развијање простора је део ваших стручних знања и стручне одговорности. Оно је уткано и прожима све аспекте вашег рада - планирање, непосредни рад са децом и развијање програма кроз тему/пројекат
- не може бити готов рецепт који ћемо савладати и/или прекопирати. Примери добре праксе драгоцени су као инспирација, извор идеја и увида. Искуства других и упознавање са предузетим корацима могу нам свакако, поготово на почетку, олакшати процес промена. Али појединачни примери, идеје и туђи кораци неће значити много ако ви сами не заснивате грађење простора на разумевању концепције програма и принципа који стоје у основи грађења програма.

Оно што смо научили од практичара, радећи са њима на оваквом приступу простору, јесте да је грађење инспиративног простора могуће само када имамо истинско разумевање и идентификовање са принципима који су у основи грађење простора. Тек тада, развијање простора постаје, како они сами кажу, креативна стручна „авантура” која доноси професионално и лично задовољство, испуњеност и афирмацију.

У приказу појединих просторних целина и заједничких простора настојали смо да укажемо и илуструјемо ове принципе, а овде ћемо их сумирати и укратко приказати.

Заједништво

Не можете сами носити процес трансформације простора. Ако желимо да вртић постане место заједничког живљења и инспиративне средине за учење и истраживање онда морамо развијати и културу вртића засновану на заједништву оних који у њему раде. Заједнички рад на промени простора управо може бити покретач развијања овакве културе. Промена простора и његово стално развијање условљени су

низом фактора и не зависе само од стручности и спремности васпитача. Питање трансформације простора је уједно питање трансформације културе и структуре установе, а та трансформација подразумева:

- укљученост директора установе и стручних сарадника и васпитача и свих других служби - техничке, санитарне, службе одржавања

- ангажованост стручних сарадника као носиоца трансформације културе установе (или директора, руководиоца објекта, у установама које немају стручне сараднике)
- грађење односа заједништва у колективу
- изградњу заједничког разумевања функције простора у пракси вртића и програму рада са децом
- промену организационо-техничких решења у погледу набавке опреме, материјала и средстава и улоге појединих служби

Кораци ка дељеној пракси. Ваш главни ослонац у промени и развијању простора су ваше колеге са којима непосредно радите. Настoje да изађете из изолованости своје радне собе и упућености само на колегиницу са којом радите у групи. Сви треба да радимо на развијању културе установе као заједнице праксе, а то значи да истински сарађујемо, делимо дилеме, питања и проблеме и подржавамо једни друге у налажењу решења. То је свакако лакше рећи него урадити, али важно је направити прве кораке.

Зато промену простора можете отпочети кроз на пример промену заједничких простора - ходника испред соба или дворишта. То ће бити добар начин да се повежете са колегама у бављењу питањем простора, његовог бољег разумевања и налажења заједничких решења. Заједничка акција и заједнички успех биће добар основ за даље развијање заједнице праксе и нове кораке у мењању простора.

Рефлексивност

Ако прихватамо да је простор део програма, у функцији остваривања концепције програма, онда то подразумева развијање ваше рефлексивне праксе као сталног процеса преиспитивања и нових увида. То, са једне стране захтева стално ишчитавање и документа Основа програма и овог и других приручника, али исто тако предузимање конкретне акције у промени простора и долажење до увида на основу спроведене промене.

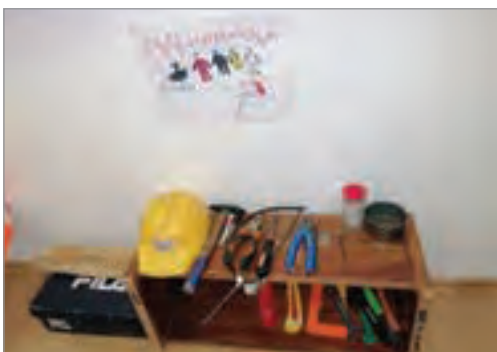
Васпитачи у дечјем вртићу „Земунски бисер“ су постављали у ходнику вртића различите продукте из текућих пројеката са децом са намером да сачувају продукте, да омогуће деци да наставе истраживање и да подстакну другу децу из вртића да се играју и истражују. Након што су поставили инспирације, увидели су да се не играју само деца, него деца и родитељи заједно. Родитељи су коментарисали да од кад је постављена та промена долазак и одлазак из вртића траје много дуже и да се они забављају са дететом док све додирну

и поставе своју „комбинацију играчки“. Родитељи кажу да онда знатичељно чекају до јутра да виде да ли је неко нешто додао на то што су они са детом започели и шта ће из свега да настане. Васпитачи су увидели да инспирације у заједничким просторима могу повезивати децу као и позивати и повезивати родитеље да се играју са децом. Тиме се продубило њихово разумевање и однос према питању укључивања родитеља.

Поступност и континуитет

Простор се гради постепено. Не очекујте да простор дворишта, ходника или просторна целина од почетка буду комплетни и најбољи. Најпре, нећете на почетку можда имати довољно опреме, средстава и материјала да би формирали просторну целину у складу са постављеним критеријумима. Али то не значи да не треба да почнете са оним чиме располагете и што сте прикупили. Основ добре просторне целине чини ваше разумевање њене природе и функције а не „идеална“ опрема, средства и материјали. Кад сте поставили добар основ, створили сте прилику да целина испуњава своју сврху и да се временом надограђује.

Простор се изграђује и добија значење и смисао кроз оно што радите са децом. Простор се увек конституише кроз акције и значења која граде учесници у датом простору и времену. И док простор са једне стране обликује односе и начине учешћа, он истовремено добија своје значење кроз оно чиме се деца и васпитачи баве.

Уређење простора вртића и собе није једнократан и повремени посао, већ континуирани процес промене. Развијајући пројекте са децом ви развијате и простор и просторне целине, а производи који настају у пројекту и документовање процеса развијања теме/пројекта постају део простора. У том смислу, почетно формирање просторних целина је само оквир који се постепено развија са развијањем теме/пројекта или се трансформише током теме/пројекта.

Пример уређења простора у складу са темом пројекта „У круг“ који је у току. У простору је и „кућица“ направљена од картонских кругова која је резултат заједничких активности васпитача и деце у пројекту.

Потребно је време за усклађивање са организацијом простора кроз просторне целине. Деци је потребно време за усклађивање са оваквом структуром простора, са разумевањем критеријума расподеле материјала и средстава. Усклађеност ће ићи брже и успешније ако деца деле „власништво“ над простором, учествујући у организацији простора а ви властитим учешћем моделујете шта је одговарајуће. Деца ће сигурно одређене материјале и играчке преносити из једне целине у другу, зависно од потреба игре и истраживања. То не значи да је све склоно мењању и да се не враћа у првобитно стање. Као што деца имају аргументацију зашто премештају, то важи и за вас. Поготово на почетку, када се целине тек формирају у простору, потребно је гледати шта да се дода, како би се целина усталила у простору и помогла деци да се фокусирају, а вама да квалитетније подржите игру и истраживање у њој. Пратите зашто деца стално премештају материјале, можда је то сигнал да нека целина није адекватно опремљена или да одређене материјале треба да имамо у више просторних целина.

И вама је потребно време да пређете са устаљене структуре режима дана као хронолошки издвојених активности (слободна игра, обедовање, усмерена активност, спавање) на сагледавање ритма дана као синергије простора, односа, времена и учешћа (детаљније у приручнику о интегрисаном приступу учењу).

Просторне целине и/или елементи просторне целине се организационо преуређују. Просторна целина у соби или неки елемент у ходнику није фиксно, увек исто уређена, ви је реконструишете променама у распореду и опреми и уношењем нових средстава и материјала.

Пример како васпитач просторну целину за визуално изражавање у групи деце узраста од 2 до 4 године реконструише према свом плану, пружајући могућности за различите врсте учешћа и истраживања деце. На првој слици васпитач је унео штафелај, а на другој, висећу фолију.

Контекстуалност

Ваша решења у организацији и опремању простора биће контекстуално условљена. Вртићи се разликују по величини и архитектонским решењем. Неко од вас ради у наменским, неко у ненаменским просторима. Али не заборавите, да сте и ви део тог контекста и да ће он зависити и од вас.

Има ствари које не можете да промените - величину и облик собе. Има ствари које не можете тренутно да промените - на пример неадекватно окречена соба у јаким и тамним тоновима, осликане зидове, намештај у јаким бојама (црвеној, плавој) , али можете у перспективи да на то утичете указујући на постулате естетике простора, да зидови и намештај треба да буду неутралних боја јер су они само „позадина“ за истраживање и игру деце, за материјале, средства и документовање.

Немојте да вас заочи и депримира, нити да вам буде оправдање, оно на шта не можете да утичете. Идентификујте оно што се може променити и нађите шта су просторни потенцијали и предности које има контекст у којем радите.

Простор у којем је табла била блокирана полицом, реорганизује се у правцу развијања просторне целине за визуално изражавање

На фотографијама испод је пример како васпитачица која ради у ненаменском простору и без довољно опреме успева да истакне предност оваквог простора у грађењу присне, домаће атмосфере која пружа деци осећај припадања (стабло са фотографијама), простор за опуштање (уз топлу пећ) и симболичку и сензорну игру и истраживање (реални предмети и сензорни материјали).

Сврховитост

Ви не излажете нешто у простору само ради пукe декорације, као украсе које сте ви направили или као изложбу дечјих радова. Све што уносите и излажете у простор има сврху да подржи и прошири игру и истраживање деце, да учини простор персонализованим - да одражава живот вртића и живот групе, да процес учења буде видљив и да одражава заједнички допринос.

Ви проширујете просторне целине у складу са темом/пројектом који се развија, уносећи нове материјале и средства или трансформишете поједине целине у складу са темом/пројектом. У простору и радне собе и ходника се излажу панои, панели и инсталације који су везани за тему/пројекат као и производи настали у пројекту. Неки од продуката добијају свој „даљи живот“ премештањем у заједничке просторе или стављањем у функцију новог пројекта.

На пример, ви не качите изнад поједине просторне целине или у ходнику висећу инсталацију (неки мобајл или лампион или застор) које сте ви сами направили да би украсили простор, већ су те инсталације везане за оно чиме се бавите са децом или су продукт настао заједничким бављењем са децом и колегама.

Мобајл који је постављен у холу дечјег вртића „Земунски бисер“ настао је у пројекту „Из кутије“, када су се васпитачи на почетку примене Основа програма суочили са недостатком разноврсних материјала и средстава инспиративних за истраживање. Одлучили су да изнесу све кутије из ормара, и претресу све рестлове и материјале који су чувани у тим кутијама. Деца су истраживала материјале, правили су разне конструкције и на крају су

направили заједнички мобајл. Тако су сва деца и родитељи у вртићу видели промену, што их је подстакло да доносе разне материјале и рестлове које су имали код куће.

Фотографија 1. Новогодишња јелка на вратима. Декорацију ове јелке чине фотографије деце настале током њеног прављења.

Фотографија 2. Изглед собе током реализације пројекта „Мрежа“. Све висеће инсталације настале су током пројекта који је у моменту фотографисања био у току.

Креативност

Користите постојеће ресурсе у вртићу на креативан начин. Пронађите креативна решења како да искористите постојећи намештај и опрему тако што ћете га преуредити или му променити намену. На пример, у великом броју вртића постоје тоалетни сточић у кутићу фризерa, опремљен празним флашицама шампона и лака за косу. Уместо да служи увек истој, типизираној и стереотипној игри намењеној девојчицама, искористите погодност овог елемента са огледалом и претворите га у сточић сензорног истраживања и игре или простор за ефектно постављање неког материјала као провокације у теми/пројекту.

Сталак на којем је стајало цвеће као декорација претворен у елемент целине за истраживање звука тако што су на њему окачена звона различите величине, облика и материјала и постављен је у атријуму.

Пример трансформације носача за дрвене креветиће у простор за осамљивање са сензорним елементима

Платформе израђене од великих плакара за креветиће који су изнети из собе. Платформе су опремљене као различите просторне целине, а простор испод служи за одлагање креветића.

Примери из вртића „Црвенкапа“, „Полетарац“ и „Златокоса“, ПУ „Радосно детињство“, Нови Сад.

Будите креативни истраживач. Трагајте на интернету за различитим идејама за опремање простора и инвентивне и креативне начине коришћења материјала и средстава. Размењујте искуства и идеје са колегама.

Трагајте за ресурсима и материјалима. Не мора све да се купи. Многи материјали који су вам потребни спадају у рестлове. Са колегама трагајте за могућим донаторима рестлова у окружењу (на пример, рестлови тканина у кројачницама, рестлови картона и папира у штампаријама, облица и засада код градског зеленила, дрвене палете, велики дрвени калемци за каблове од електро дистрибуције; предмети и рестлови из куће...).

Заједнички допринос

Заједничко учешће и допринос деце, породице, људи из окружења и вас из установе су једна од основних вредносних полазишта програмске концепције Година узлета. Управо кроз уређење простора се ове вредности конкретизују. Не само да заједничким учешћем ви имате помоћ у опремању простора већ тиме остварујете неке од важних циљева програма - развијање осећања припадања вртићкој заједници и деце и родитеља, дељење власништва над простором а тиме и осећања важности, уважавања и одговорности деце према простору и вршњачкој и вртићкој и локалној заједници.

На фотографијама је пример како је кроз заједничку акцију родитеља, васпитача и деце и помоћ из локалне заједнице настала опрема за седење, сталак за сликање и дворишна кухиња. И како васпитач, уношењем материјала и средстава подржава игру и истраживање деце јасленог узраста.

Деца јасленог узраста учествују у изради рама за музички гонг који се поставља у атријуму вртића где ће га користити сва деца из вртића.

Консултовањем и укључивањем деце и родитеља у грађење простора градите односе засноване на уважавању, поверењу и припадању. Али немојте банализовати идеју уважавања перспективе деце и родитеља. Консултовати се не значи, на пример, буквално питати родитеље и децу шта би она желела у дворишту. Ни родитељи ни деца не знају оно што ви као стручњак знате о томе шта простор на отвореном треба да омогући (видети стр. 65) и кретаће се у одговорима који су њима познати и блиски (љуљашке, тобоган...) или ће деца имати маштовите пројекције нечег што је нереално остварити. Деца ће вам много више рећи кроз објашњење које дају уз фотографију или цртеж, или тако што пратите шта она раде у одређеним просторима. Консултовати се значи препознати обрасце који стоје иза појединачних конкретних одговора а не мислити да дословно треба да се оствари то што је наведено као одговор.

Уважити перспективу деце значи бити осетљив на њихове потребе, уочити и разумети зашто нешто радо користе, а нешто не и флексибилно мењати и надограђивати простор у складу са таквим увидима, укључивати их у заједнички рад на опремању и прихватати дечје идеје и решења која дају у конкретном процесу заједничког бављења нечим. Уважити перспективу родитеља значи успешно предочити родитељима значај и функције отвореног простора и подстаћи их на идеје и допринос у складу са тим и градити такав простор у којем они виде да је њихово дете задовољно и шта се све ради заједно са децом и тиме се мотивишу да учествују и дају свој допринос.

Целовитост

На простор гледајте у његовој целини, јер он утиче као целина, а не кроз издвојене сегменте. Целовитост простора обезбеђујете кроз:

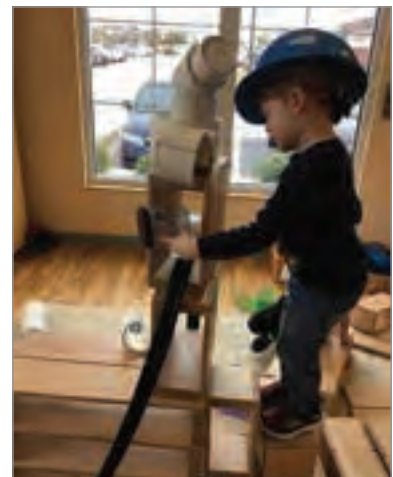
- флексибилност у организацији простора (намештај, опрема, материјали и средства мењају своје место и намену)
 - повезивање просторних целина кроз делање (у игри, теми/пројекту и животно-практичним активностима) користе се све просторне целине и повезују према потреби
- коришћење хоризонталних и вертикалних површина и тродимензионалних објеката - зидова, паноа, затворених страница полица, врата, пода, столова, инсталација, површина полица.

Користите све димензије простора. Средства и материјали могу бити изложени на зидовима, бочним странама полица и на тродимензионалним објектима у простору и као висећи елементи са таванице (на пример, различити сензорно-манипулативни елементи). Документација може бити изложена на паноима, панелима и инсталацијама (Видети детаљније у приручнику о педагошком документовању). При развијању просторне целине мислите и о томе на који начин је издвајате у простору и како градите естетику тог простора укључујући све димензије простора - не само унутар просторне целине већ и изнад ње (шта виси изнад тог простора - светла, застори, производи настали у пројекту, фотографије...). Немојте претрпавати простор висећим елементима ради декорације по себи, већ оним што је везано за тему/пројекат коју развијате.

Пример коришћења врата као простора за активност или паноа

Омогућите деци да користе све димензије простора. Деци је потребно различито телесно искуство и позиционирање у простору. Много тога деца могу да раде на поду, на хоризонталним површинама (зиду, затвореним страницама полица) и на тродимензионалним објектима и инсталацијама у простору као и узвишењима, платформама и клупицама. При уређењу просторних целина мислите о величини слободног простора који је потребан, да ли је потребан сто или не (детаљније дато у приказу просторних целина). Организујте простор на начин да седење деце за столом буде само онда када сама активност то захтева (при обедовању; игрању ситуација обедовања; кад им сто служи за материјал и средства којим нешто израђују - колажни елементи, ситни манипулативни елементи...)

Безбедност

Безбедност је свакако први услов за сваки простор у којем бораве деца. То не значи да ћемо децу лишити „безбедног ризика“ који је неопходан за дечји развој и учење. Дечји вртић није нити болница нити чувалиште већ васпитно-образовна установа, што значи да се сваки критеријум безбедности мора сагледавати кроз призму примарне функције вртића и у складу са тим одговарајуће заштите деце.

Развој заједништва у култури вртића треба да води договору којим ће задовољавање критеријума безбедности бити резултат заједничког разумевања оних који су задужени за васпитно-образовни рад (васпитачи и стручни сарадници) и санитарне службе, а у складу са Правилником.

Безбедност деце највише је угрожена превеликим бројем деце у групи. Због тога је одговорност свих запослених у установи, а пре свега руководства и санитарне службе, придржавање прописаним нормама о броју деце. Решавање проблема превеликог броја деце у групи у неким срединама и неадекватних санитарних захтева није питање које може решити васпитач већ само установа као јака професионална заједница којој је интерес деце примаран. Тиме се још једном враћамо на поставку да је грађење инспиративне средине нераздвојиво од грађења културе заједништва и трансформације предшколске установе у заједницу која учи.

У грађењу безбедног окружења ваши савезници су сама деца. Дељењем власништва над простором, заједничким учешћем у његовом организовању и опремању и правилима доступности и слободе избора уместо забране и контроле, деца развијају природну обазривост у коришћењу простора и одговорност и уважавање према физичкој средини.

Естетика и зачудност

Кад говоримо о вртићу као месту заједничког живљења у коме деца и практичари проводе већи део дана, морамо размишљати да у том простору и деца и ви треба да се осећате добро, остварено и инспирирано. А то отвара важно питање естетике простора и који су то елементи којима градимо одговарајућу естетику простора. Естетика простора није питање субјективне процене, шта је лично за мене лепо, јер ова

процена може бити веома различита, ако се своди на субјективни план доживљаја лепог. Естетика простора је питање који и какви естетски елементи доприносе да простор својим укупним изгледом, распоредом и опремом ствара осећање пријатности, добродошлице, комодитета, опуштености и занимљивости. Стерилни простори са затвореним орманима и великим празним простором и груписаним столовима и столицама могу деловати сређено, али не нуде деци пуно могућности, а вас стављају у улогу сталног контролора над таквим простором. У таквом окружењу деца се често јуре, гурају и ударају, свађају и отимају, стално вам се обраћају молбом или тужакањем око недовољног броја играчака и материјала.

Са друге стране, простор који делује хаотично, са „збрканим“ играчкама на полицама, кутијама претрпанним различитим играчкама, претрпанним ћошковима са одложеним материјалима, претрпанним а неуређеним зидовима, не дају јасноћу у успостављеном поретку и шаљу поруку да средина и материјали и нису важни. Простор у коме су столице, намештај и подне простирке јаким боја „бомбардује чула“ и омета дете у односу на оно што треба да буде у средишту његове пажње. Улепшати овакве просторе не значи пројектовати нашу, у великој мери комерцијализовану слику детињства - да то треба да буде простор јарких и веселих боја, украшен цртежима јунака из цртаних филмова и дечјих бајки и басни, декорисан цветићима, зекама, шареним лептирићима и сличним елементима које сматрамо прикладним за свет детињства, испуњен комерцијалним пластичним играчкама и пластичним заменама реалних предмета.

Ако говоримо у психолошким категоријама, онда лепо, па и леп простор, има свој афективни аспект - пријатност, опажајни - склад, мотивациони - занимљивост и когнитивни - јасноћа. Естетика простора се гради на пријатности, складу, занимљивости, инспиративности и јасноћи, а не на произвољним критеријумима личног укуса.

Стручњаци за уређење простора - архитекте, дизајнери, пејзажне архитекте, указују нам на неке од кључних параметара којима се постиже тако схваћена естетика простора:

- складност простора - склад у распореду, склад намештаја и опреме, склад боја и текстура, склад материјала, склад појединих целина кроз једнообразност боја и шара
- употреба мирних тонова, топлих, пастелних и неутралних боја, на додир пријатних текстура (дрво, камен, тканине, глатке и сјајне керамичке плочице на зиду или поду), елемената природе (биљке, акваријум), добро постављени природни и вештачки извори светлости и сенки (лампе, viseће лампице, огледала). Криве линије намештаја, амбалаже, преграда и обли углови и конкавни (удубљени) облици као топли и позивајући, наспрам равних линија, оштрих углова и конвексних облика као хладних и одбијајућих.
- издвојеност суштине наспрам позадине. Позадина не треба да бојом и садржајем доминира простором. Неутралне и природне боје полица, намештаја и подних подлога (простирки и тепиха) су неупадљива позадина на којој се истиче оно што је суштина, а то су материјали и средства и дечји производи, као и пастелне и неутралне боје зидова без осликаних слика и шара.

Наведени естетски принципи добијају специфично значење у односу на контекст на који се односе. Њихово значење не може бити исто кад се односе на дечји вртић или на пример на простор хотела, аеродромске чекаонице или дневне собе. Дечји вртић је простор који припада деци и вама који радите са њима и зато треба да одражава суштину учења детета, заједничког учешћа и богатства детињства, а то значи да су сви наведени принципи уткани у простор на начин којим је видљиво да је вртић место игре, упитаности, радости заједничког истраживања и дечјег доприноса.

Литература

- Ashton, E., Stewart, K., Hunt, A., Nason, P., Scheffel, T.L. (2009) *Play and Playfulness*, Taylor Printing Group Inc., Fredericton.
- Curtis, D., Carter, M. (2015). *Designs for Living and Learning – Transforming Early Childhood Environments*. MN: Redleaf Press
- Daly, L., Belglovsky, M. (2015). *Loose parts: inspiring play in young children*. MN: Redleaf Press
- Edwards, C.P., Gandini, L., Forman, G. (2012). *The Hundred Languages of Children- The Reggio Emilia Approach*, London: Ablex Publishing Corporation.
- Крњаја, Ж., Павловић Бренеселовић, Д. (2011). Васпитачи као истраживачи сопствене праксе, *Настава и васпитање*, 60 (2), 296-310.
- Крњаја, Ж., Павловић Бренеселовић, Д. (2012). Педагошка документација: невидљива и видљива пракса. У Вујисић Живковић, Н. (ур.), Митровић, М. (ур.), Овесни, К. (ур.). *Посебна питања квалитета у образовању* (стр.117-131). Београд: Филозофски факултет Универзитета, Институт за педагогију и андрагогију.
- Крњаја, Ж. (2016). *Где станује квалитет (Књига 3) - Развијање праксе дечјег вртића*. Београд: ИПА.
- Крњаја, Ж., Павловић Бренеселовић, Д. (2021). *Приручник за документовање*, Београд: МПНТР.
- Крњаја, Ж., Павловић Бренеселовић, Д. (2022). *Водич за интегрисано учење кроз тему/пројекат*, Београд: МПНТР.
- Lester, S., Russell, W. (2010). *Children's right to play: An examination of the importance of play in the lives of children worldwide*. Working Paper No. 57. The Hague: Bernard van Leer Foundation.
- Ontario Institute for studies in Education (2011). *Natural Curiosity: Building Children's Understanding of the World through Environmental*. Toronto: University of Toronto
- Основе програма предшколског васпитања и образовања „Године узлета“*, Сл.Гласник бр.16/2018.
- Павловић Бренеселовић, Д., Крњаја, Ж. (2014). Основе програма као димензија квалитета предшколског васпитања и образовања. *Педагогија*, 69 (2), 212-225.
- Павловић Бренеселовић, Д. (2015). Књига 2 - *Истраживање са децом праксе дечјег вртића. Где станује квалитет*. Београд: ИПА.
- Павловић Бренеселовић Д. (2015). Шта учимо децу о учењу. У Дубљанин, С. (ур.) Педагошки допринос унапређивању подучавања и учења (1-8), Зборник радова са националног научног скупа, Филозофски факултет Универзитета у Београду.
- Павловић Бренеселовић, Д., Крњаја, Ж. (2017). *Калидоскоп: основе диверсификације програма предшколског васпитања*. Београд: ИПА.
- Павловић Бренеселовић, Д. (2017). Чиме вртић васпитава: сегрегација наспрам партиципације (стр. 33-39). У: Станчић, Милан (ур.), Тадић, Александар (ур.), Николић Максић, Тамара (ур.). *ВасПИТАЊЕ данас: Зборник радова*. Београд: Институт за педагогију и андрагогију: Педагошко друштво Србије.
- Павловић Бренеселовић, Д., Крњаја, Ж. (2018). Грађење квалитете у пракси вртића. *Одгојно-образовне теме*. год. 1 (1-2), 25-47.
- Павловић Бренеселовић, Д. (2020). Дигиталне технологије у програму предшколског васпитања и образовања: шта нам је оквир нормалности? (стр.37-43) У Јермић,И., Николић,Н., Коруга, Н. (ед) *Васпитање и образовање у дигиталном окружењу*. Београд: ИПА и Педагошко друштво Србије
- Павловић Бренеселовић, Д., Крњаја, Ж. (2021). *Како водити промену, обука СНОП*. Интерни материјал, ИПА.
- Правилник о ближим условима за оснивање, почетка рада и обављање делатности предшколске установе, Сл. Гласник 1/2019.
- Rinaldi, C. (2006). *In dialogue with Reggio Emilia- London*, New York: Routledge.
- Slunjski, E. (ed) (2022). *Што нас учи Reggio?*. Загреб: ENNEA.
- Haughez, S. and Hill, N. (2017) *Loose Parts. A Start Up Guide*. Fairy Dust Teaching.
- White, J. (2008). *Playing and learning outdoors: making provision for high-quality experiences in the outdoor environment*. London: Routledge